

नोव्हेंबर २००३

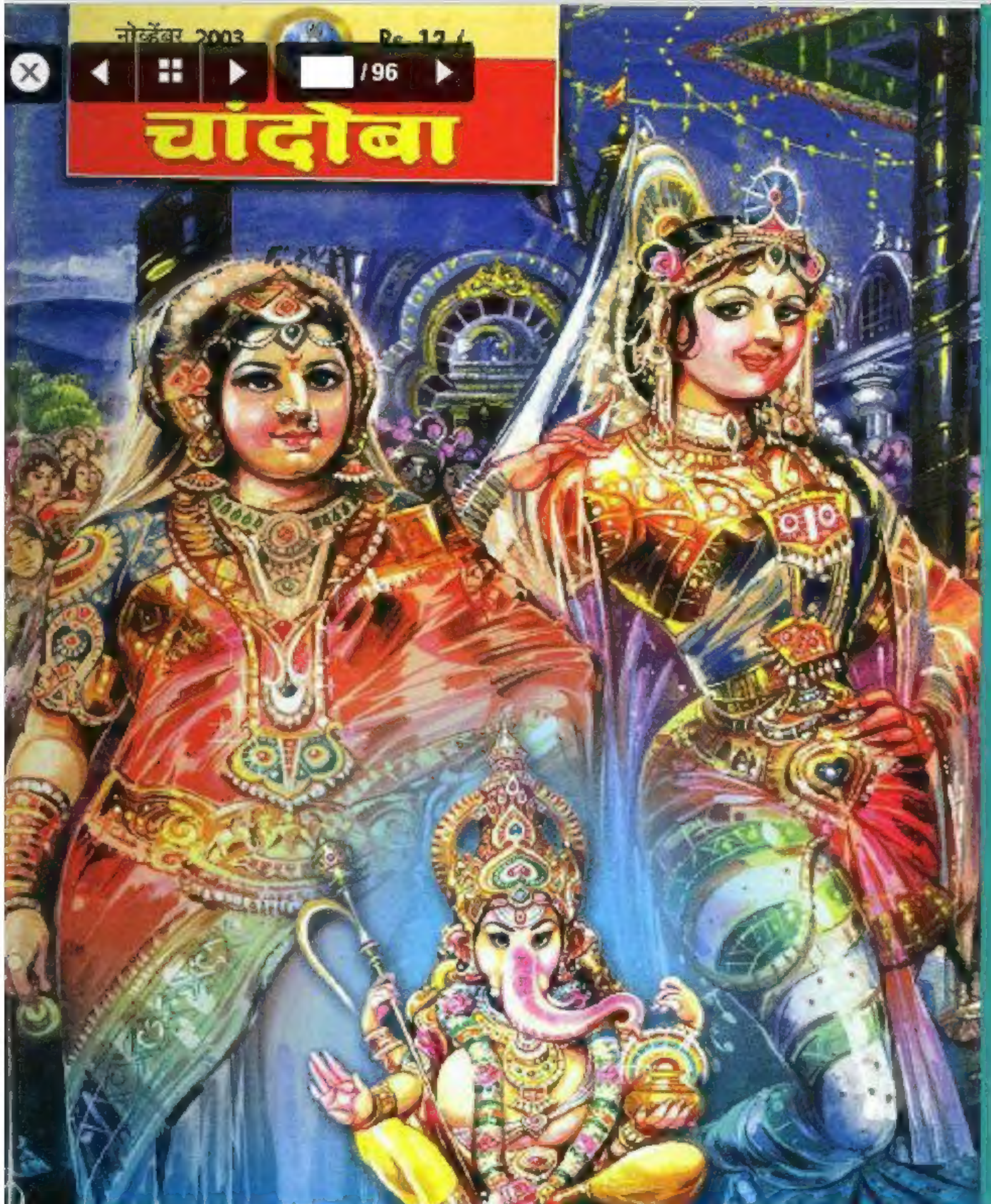
Rs. 12/-



/ 96



चांदोबा



Junior CHANDAMAMA

Do you want your children to sharpen their faculties by working on puzzles? Come to Junior Chandamama for loads of puzzles and games.

Are you looking out for interesting new stories to be read out to the kiddies? Pick up a copy of Junior Chandamama, and you'll find them there.

Does your child have a taste for colouring and you want to develop the habit? Junior Chandamama is what you must get for your child.

Want your kid to learn all about the culture and heritage of India? Only Junior Chandamama can help you.

PAGE AFTER PAGE WILL KINDLE YOUR CHILD'S IMAGINATION



SUBSCRIPTION FORM

Please enrol me as a subscriber of Junior Chandamama. I give below the required particulars

Name :

Address :

PIN Code :

I am remitting the amount of Rs. 120/-

for 12 issues by Money Order/Demand

Draft/Cheque No.

Bank

branch

drawn in favour of Chandamama India

Ltd., encashable at Chennai (outstation

cheque to include Rs.25/- towards Bank

Commission).

Place :



गजराजाचा निर्णय

महासम्राटच्या मध्यवर्गी अरण्ये आणि पर्वत वानी व्यापलेले एक वेठ होते. त्यांत भयंकर व साधेभोळे, असे दोन्ही प्रकारचे प्राणी राहतात होते पण त्या वेठार माणसं नव्हती. सगळ्या प्राण्यांनी एकत्र येऊन ऐरावत हातीला आपला राजा म्हणून निवडले.

ऐरावत मोठा बलिष्ठ आणि बुद्धिमान होता. बरोच तसुत्राच्या किनाऱ्यावर तो समा बोलावीत असे आणि वेठारच्या प्राण्यांची भ्रांछणे ऐकून त्याचा न्यायनिवाडा करीत असे.

या वेठारच्या चारी बाजूंना समुद्र पसरलेला होता. त्यांत एक जलकन्या राहत होती. तिचे शरीर कमरेपर्यंत एका मासोळीसारखे होते आणि कमरेच्या वरचा भाग मानवी स्त्री सारखा होता. ती सारखी समुद्राच्या पाण्याबाहेर येई आणि वेठारच्या प्राण्यांच्यामध्ये खेळीमेळीने बागे. कधीकधी ती ऐरावताच्या समेतही हजर राहत असे.

एक संव्याकाळी सभा भरलेली होती तेव्हा दोन कोल्ह्यांनी एक प्रायाळ कोंकला तिथे जाणवे

आणि गजराजाच्यासमोर ठेवले. ऐरावताने त्या विपुलच्या नकरीकडे बघाऊ नजरीने पाहिले आणि कोल्ह्यांना विचारले, "ब्राह्मण कोणत्या कारणांमुळे झालंय?" करडा कोल्हा म्हणाला, "सज्जन, हे बकरीचं पिटू ही माझी शिकार आहे."

"राजन्, ही बकरी कळपांत आपल्या आईकोवर चालली होती. मी बकरीचे सोंग घेतले आणि हिता अर्झपारुन बघ नेवे. त्याच नेळीं हा म्हणतोय कीं हें त्याची शिकार आहे." भुन्या कोल्हाने आपले म्हणणें सांगितले.

दोघांची तक्रार ऐकल्यावर ऐरावत विचारानं पडला आणि थोड्या वेळानंतर तो म्हणाला, "तुम्ही दोघेही त्या नारळाच्या झाडापाशी जा आणि आपापसांत खूप विचार विविमय करुन घ्या. कंठ रथे रथेकन कोणता निर्णय ठीक आहे ते मला सांगा."

दोन्ही कोल्हेतारकोच्या झाडाखाली गेले. काही वेळ विचार करीत उभे राहिले. नंतर दोघेही समेत आले "कीं माझेच म्हणणे खरे आहे!" असे म्हणत राहिले.

ऐरावताने दोघांताही सूचवा करीत भुन्या

- तुकाराम -

कोल्हाला सांगितले, "अंधारत नूकरी आसल्याचे खोस केलेस आणि कोटबा कोकराला पळवून आणलेस हे कोल्हांच्या स्वभावाविरुद्ध आहे. या अपराधाबद्दल मी तुला एक आठवड्यासाठी अंधाच्या गुहेत एका राहण्याची शिक्षा देतो आहे. हा माझा निर्णय आहे."

हाल, हा निचाल सांगितल्याबरोबर दोन वच उठून आले आणि भुज्या कोल्हाला गुहेच्या दिशेने घेऊन गेले.

दुसऱ्या कोल्हाला वाटलं की आता त्याच्या बाजूनेच निर्णय लागणार.

तेवढ्यांत ऐरावताने करड्या कोल्हाला म्हटलं, "आईपासून बळक्याला हिरवून घेण्याचे फार नार्ड काम नू केलेने आहेस. नकरीच्या या बळक्याला तिच्या आईकडे पांचवणे ही तुझी जबाबदारी आहे. याला जराशी जरी चालढकल केलीस तर मी तुला आजन्म कैदेची शिक्षा ठोठावीन."

जलकन्या हे न्यायदान नीटपणे ऐकत होती. तिने ऐरावताला नमस्कार करून विचारले, "नजराम, आपला निर्णय सर्व प्राण्यांनी स्वीकारला आहे. पण मला एक शंका वाटते आहे." "बोल ना काय शंका आहे ती!" ऐरावताने म्हटले.



नव्हेंबर २००३

४

चांदोबा

"बोव्ही कोल्हांनी शवा केला की नकरीची बळकरी त्यांचीच आहे. पण तुम्ही दोघांचेही म्हणणे अमान्य केलेत आणि आपला निर्णय सांगितलात. आता बळवान प्राणी निर्रव प्राण्यांची शिकार नेहमीच करतात आणि हे सहजच आहे. तेव्हा या बळकरीची शिकार करणे हा अपराध कसा ठरतो?" जलकन्येने विचारले.

ऐरावताने म्हटले, "वन्य प्राण्यांसाठी शिकार करणे ही साधी गोष्ट आहे. पण त्यांची सीमा अरण्यापुरतीच आहे. त्या सीमेपलीकडे राहणाऱ्या निर्रव व निष्पाप प्राण्यांची वन्य प्राण्यांनी शिकार केली तर त्यांतून अनेक समस्या निर्माण होतात. आणि खेवटी त्या समस्या वन्य प्राण्यांनाच तापवायक ठरतील. जरी माणसांनीही रानटी प्राण्यांची शिकार करून त्यांना नामशेष करायचे ठरवले तर माणसेही जिवंत राहाणे कठीण होईल. आणि आपली मर्यादा जाणून घेऊन त्यानुसार वर्तन ठेवणे हे सर्वांनाच सोईस्कार आहे. ही वस्तुस्थिती ध्यानात ठेवून मी हा निर्णय सांगितला आहे."

हे ऐकून जलकन्या समाधानाने बोलली, "गवराज, आपली बुद्धिमत्ता अफाट आहे. आपले विचार उत्तम आहेत." आणि पुन्हा त्याला नमस्कार करून ती परत समुद्रात निघून गेली.



मायासरोवर

21

(मायासरोवराकडे जाणाऱ्या लंगड्या गंगलवर्मानी बुद्धाच्या फांबात अडकलेला त्याचा सारथी दिसला. त्याचा अर्त आवाज ऐकून सिद्धसाधक व कनकाक्ष राजादेखील तिथे पोचले. त्यावेळी जलबुकांना चित्तवत पेंड्यावर त्याने धावलेला एकजण तिथे आला. तेव्हा हाहाकमून नरवानराने त्याच्यावरच उडी घेतली. त्यानंतर...)

आपला नेता संकटात सांपडलाय हे पाहून जलबुक राक्षसांनी आपल्या राखणी नरवानराला नेवम मारायला सुरुवात केली. कनकाक्ष राजाने आपल्या सैनिकांना सावधान केले. सिद्धसाधकाने शूळ उचलून गर्जना केली, "जय महाकालकी!" यानंतर जलबुकांच्यावर चालून जात त्यांच्यावर शूळाने तो प्रहार करायला लागला.

दोनतीन मिनिटे मर्याकर सदाई झाली, नरवानर दगडी गदेच्या प्रहाराने हतबल होऊन खाली

पडला. त्याचवेळी जलबुक राक्षसांचा नेता आपल्या बाह्यभाषोवती चारी बाजूंनी असलेल्या सैनिकांसह पुढे आला व आपली गदा सरसावीत ओरडायला लागला. "अरे क्षुद्र माणसा! मी कोण आहे ते तुला ठाऊक आहे का? मी माया-सरोवराचा सर्वाधिपती जलबुकनाथ आहे. पद्ममुखी नांवाच्या कुमारीखेरीब बाकी सगळ्यांचा मी या दगडी गदेने बळी देणार आहे." नरवानर अद्याप पूर्णपणे शुद्धीवर आलेला

चांदोबा



नव्हा. सिद्धसाधकाने विचार केला की त्याचा सेवक जलवृकच सरवानराना शुद्धीवर आणि शकेल. त्याला हाक मारून तो म्हणाला, "अरे वृकमठ! तू कुठे आहेस? नरवानराना जखमा झाल्या आहेत, तरी त्या काही प्राणघातक नाहीत. त्याला उठवून उभा करा!"

"मालक, आता जनावरांमधे मृत्यूच्या भीतीमुळेच मुळां चैतन्य निर्माण होते" असं म्हणून जलवृकच नरवानराने म्हणाला, "आज ज्ञानात त्याने त्याची पत भ्रष्ट पकडली आणि दगडी गत त्याच्या डोक्यावर टेकवून ती किचाळवा, "नरवानर! तुझे भस्तक आता फुटणार आहे." दुसऱ्याच क्षणी नरवानर वाळकून उडून उभा राहिला आणि भयंकर मोठ्याने आरेंवली ठोकित त्याने जलवृकचाला उचलून दूर फेकले.

त्याच्यानंतर जलवृक राक्षसांच्या नेत्याने गोंड्यावर स्वार होऊन पळून जाण्याच्याकडे

नजर फिरली आणि म्हणले, "अन्ना हा दुष्टता करी पकडला येईल? तो मायासरीबरोबरपसत पोंचला असेल का? ते आपणखी किती दूर आहे?"

वैभवदेव शर्मा त्याच्याजवळ जाऊन म्हणाला, "सिद्धसाधक! मायासरीवर इथून कांही फासे लाव नाही, आपण सर्वजण माझ्याबरोबर चला."

सिद्धसाधकाने संमति दाखवत मान डोवावली. देवशर्मा वाट दाखवायला पुढे झाला. त्याच्याबरोबर चालत जात कनकाक्ष राजा म्हणाला, "शर्माजी, जलराक्षस कंता पंचमुखी नावाच्या मुलीला जिवंत राहू देणार आहे असं म्हणत होता. त्याचं कारण मात्र मला समजत नाही."

"महाराज, आम्ही जे ऐकलं आणि पाहिलं, त्याच्या आधारे असं वाटतं की मायासरीवर संपूर्णपणे जलराक्षसांच्या ताबडीत सांपडलेले आहे. पंचमुखी ही मायासरीबरोबरची मुलगी आहे. तिला जलराक्षसांचा नायक जिथेत सोडणार, याच्यामागे एक छद्म्य लपविले आहे. असल्या मुलगी पंचमुखीच्या गिवाह करवा अशी राक्षसांची इच्छा आहे." देवशर्माने स्पष्टीकरण दिले.

जेव्हा देवशर्मा कनकाक्ष राजाबरोबर बोलत होता, तेव्हा इतर लोकांच्याबरोबर जयशील मायासरीवरला पोचला. ते सरीवर फाटच मोठे होते. त्याच्या चारी बाजूंनी उंचउंच पर्वत आणि वाट अरण्ये होती.

जतपत्ता तलवारीने सरीबराच्या राण्यांत

देवा. काढीत जयशील बोलला, "अरे, तुम्ही या सरीबरांत राहता ना? पण आधी हे सांगा की या क्षणी आपण भिन्न आहेत की शत्रू?"

माया सरीबरोबराने विताश्रित सजरेने कांचनमालाकडे बघितले. कांचनमाला अडखळत म्हणाली, "जयशील, इथे कुणीही शत्रू नाही, मी मकरकेतूच्या तोंडून ऐकलंय की आपल्या हातांत जी तलवार आहे ती आपल्याला महाकाळाच्या कुणा भक्ताने भेट दिलेली आहे. त्या तलवारीच्या मदतीने आपण जलवृक राक्षसांचा वध करा. आणि त्यांच्या बंदीवारांत अडकलेले माझा माऊ कांचनवर्मा आणि मायासरीबरोबर मांमाजी यांची कन्या पंचमुखी यांना सोडवा."

"श्री पृथ्वी इत्यादी रत्नांच्या जलवृक राक्षसांचा वध कर? मी प्रयत्न करीन. मी तुझ्या भित्तीला वचन दिलंय की माझ्या प्राणांची पर्वा न करत मी तुला व तुझ्या भावाला त्या राक्षसांच्या ताबडीतून लंचवीन. त्याची जवाबदारी माझ्या शिवावर आहे." जयशील म्हणाला.

जयशीलच्या तोंडून हे शब्द ऐकल्यावर मायासरीबरोबर पुढे आला आणि त्याचे दोन्ही हात पकडून म्हणाला, "जयशील, हिणयपुरच्या राजाच्या मुलांचे अपहरण करून त्यांना या खरोबरांत मी आणले आहे हा फार मोठा अपराध आहे. असे समजूनकोस. मी फक्त राजकुमाराला पकडून आणण्याची आज्ञा मकरकेतूला दिली होती. पण ती मूर्ख होती. त्याने कांचनमाला भावाबरोबर दिसली म्हणून तिलाही पकडून आणले. आणि इथे पाठवले. त्यावेळी राजभटांच्या हातून बखमी झालेला मकरकेतू तुम्हाला दिसला



आणि त्यामुळे हा पुढचा सगळा गोंधळ निर्माण झाला.

"युवराजाचे अपहरण करण्याचे कारण काय?" जयशीलने विचारले.

"त्यांत काही मोठंसं गुपित नाही. माझ्या एकुलत्या एक मुलीचा, पंचमुखीचा विवाह युवराजाबरोबर करून देऊन त्यांना मी हिणयपुरला पाठवणार होतो. आणि त्यानंतर हे सरीवर सोडून दूर कुठेतरी यायचा विचार मनांत होता, पण पंचमुखीने कांचनवर्माशी लग्न कायला स्पष्ट नकार दिला." मायासरीबरोबराने खर हेतू, मोकळेपणी सांगितला.

त्याच्या बोलण्यांत सत्य होते हे जयशीलला जाणवले. त्याने कांचनमालाकडे बघितले. ती सरीबराजवळ गेली आणि तिने एका कमळाचा दंड तोडून आणला. त्या दंडाचा रस तिने पिळून काढला आणि जयशीलच्या कपाळावर तिलक



लावतात, तसा तो रस बावला व ती पुढे म्हणाली, "ममाजीचं म्हणणं आपदी खरं आहे, आता मी मायासरोवराचे रहस्य उघड सांगते, या सरोवरांत उगवणाऱ्या कमळांच्या देंटाचा रस जर कुणाच्या कपाळावर लावला तर त्या माणसाचा जन्मभर खण्यांत जिवंत राहाण्याची शक्ति प्राप्त होते."

"आरे, अरं आहे होय! मग मी याची परीक्षा घेऊन पाहतावी." अरं म्हणत जयशीलने सरोवराच्या पाण्यांत उडी मारली.

किनाऱ्यावर उभे असलेले मायासरोवरोश्वर, कांचनमाला आणि मकरकेतु, जयशील पाण्यावर तरंगत येईल याची वाट बघत कांही देळ उभे होते. पण ती कांही पाण्यावर दिसेना म्हणून कांचनमाला वाढलून म्हणाली, "जयशीलला काय झालंय असा? जलवृक राक्षसांनी त्याला धोत्र पाण्यांत नेऊन पकडून तर ठेवलं नसेल ना!" क्षणावृत्तच पाण्यांत कांहीतरी हावचात

दिसूं लागली. एका तरुण जलवृक राक्षसाची मानगटू पकडून जयशील पाण्यावरती आला आणि त्याला किनाऱ्यावर ओढत घेऊन आला. त्याला पाहून मकरकेतु जोरांत ओरडायला लागला. "अरे अरे, ज्याला आम्ही शोधत होतो. तोच मिळाला. हा जलवृकांच्या नेत्याच मुलगा आहे. याच्या पित्याच्या हातांत सांपडलेले जे जाचचे अनुचर आहेत, त्यांना जर कांही पारहण धावी तर आम्ही याकाच माफ्य ठाळूं व याचे तुकडेनुकडे करून टाकू."

"अरे दुष्ट, पाण्यांत तपून तू आमचे बोरणें ऐकत होनास काय? तुझा पिता, तो दुष्ट जलवृकनाथ कुठे आहे?" मायासरोवरोश्वराने तलवार उपरून करड्या स्वरांत विचारले.

"माझे वडील अरण्यात राहणाऱ्या एका राजाचा आणि एका कापालिकाचा वध करण्यासाठी गेले आहेत. तिथून ते परत आले कीं तुम्हा सर्वांना माझं तुमचं तुकडे करून कावळ्याकोल्हांपुढे टाकतील." तो तरुण राक्षस उद्धरणें म्हणाला.

"ते नंतर आपण पाहू, पण आधी सांग, यावेळीं कांचनवर्सा आणि पद्ममुखी कुठे आहेत?" जयशीलने विचारले.

"त्यांना ज्या गुप्त प्रदेशांत ठेवले आहे ती जागा फक्त माझ्या बडिहानाच ठाऊक आहे." तरुण राक्षसाने सांगितले.

त्याचवेळीं दूर अंतरावर कांहीतरी गडबड हातेली दिसली, सर्वांत पुढे गेंड्यावर सवार झालेला जलवृकनाथ, आणि त्याच्या मागून दगडी गदा हातांत घेऊन येणाऱ्या जलवृकांचे

बल होते. ते ओरडायला लागले, "तुम्ही आपापली हत्यारें टाका आणि आमच्या स्वाधीन व्हा." ही धमकी ऐकून जयशील मकरकेतुला म्हणाला, "मकरकेतु, बलराक्षसाच्या मुलाला तू तुझ्या जलग्रहाला सांगून त्याच्या सोबिने वर उचल.

त्यावर मकरकेतुने पुकारलं, "हे जलग्रहा, या मुलाला सोबिने उचल आणि वरती घा!" मकरकेतुच्या तोंडातून हे शब्द निघायचीच खोटी होती. लागलीच जलग्रहाने आपल्या सोबिने तरुण राक्षसाला वर उचलले.

त्यानंतर आपल्याकडे येणाऱ्या जलवृकांना जयशील म्हणाला, "जरे दुष्टांनो, जर तुम्ही आमच्यावर हल्ला केलास तर सर्वांच्या अगोदर तुमच्या नेत्याचा मुलगा जलग्रहाच्या घ्याखाली तुडवला जाईल."

वेवढ्यांत त्यांच्यापाठीमागून नरवानरावर सवार होऊन त्यांच्याच दिशेने येणारा सिद्धसाधक जोराने ओरडून म्हणाला, "महाराज, आपण जापल्या सैनिकांसह या कुष्टांना वेडा घाला, नसा, तो जयशील आहे." हे बोलत तो जवळ आला आणि नखानरावरून खाली उतरला. जयशीलने आपल्याबरोबर आलेल्या लोकांचा सिद्धसाधकाशी परिचय करून दिला, तेव्हा जलवृकांचा नेता गेंड्यावर उभा राहिला आणि दगडी गदा वर पेंकून बेंत म्हणाला, "माझे अनुयायी आणि मी आपली हत्यारें ठाकून देतो आहोत. पण माझ्या मुलाला मारबेरं नका. मी पकडलेल्या सर्वांना मी जाताच इथे बोलायून घेतो."

त्याच वेळेला कनकाक्षराजा जयशीलच्या



जवळ पेंकून पांचला. कांचनमाला पळतपळत आपल्या पित्याजवळ येती, आणि त्याच्या गळ्यांत पडून म्हणाली, "बाबा, माझे माभाजी मायासरोवरोश्वर यांना कांही करू नका, जे कांही घडलं, त्याबद्दल आता त्यांना परम्यापाप वाटतो आहे."

"मायासरोवरोश्वरची पुत्रमी पकडली तुमची सून होता होता राहिली!" जयशील हसतच म्हणाला.

"पद्ममुखीच्या मनांत काय आहे ते मला ठाऊक आहे. तिला देवशर्माबरोबर लग्न करायची इच्छा आहे." कांचनमालाने सांगितलं.

त्याच वेळी जलवृक राक्षसांच्या नेत्याला बंदी बनवून कांही सैनिकांबरोबर देवशर्मा जयशीलच्यानजीक येऊन म्हणाला, "जयशील, बंदी असलेल्या पद्ममुखी आणि कांचनवर्मांता इथे आणायला या दुष्टाने आपली माण्ये धाडली

आहेत, त्यांत कांही दगा-फटका तर होणार नाही ना?"

"जह तसं झालं तर तोंही आपल्या पुका-प्रमाणेच हत्तीच्या पायी तुघवसा बाईल व मोल."

जयशीलने म्हटलं.

घटकाभरांतच खर जलवृक राक्षस कांचनवर्मा आणि पद्ममुखीला तिथें भेऊन आले. त्यांना बघून मायासरोवरकर आणि कनकाक्षराज यांच्या आनंदाला सीमा राहिली नाही.

सिद्धसाधकाने महाकालचा जयजयकार करीत विचारलं, "इयें मी जे कांही ऐकलं, त्हांनुसार हे उघडच आहे कीं पद्ममुखीचा विवाह देशभक्तितोवर होणार आहे. परंतु राजकुमारी कांचनवालाबद्दल काय विचार आहे?"

कनकाक्षराजाने जयशीलकडे बघत म्हटलं,

"मी घोषणा केलीच होती कीं अपहरण केलेल्या

माझ्या मुलांना जो कुणी वीर घेऊन येईल, त्याला

मी माझे अर्धे राज्य देईन. हे कार्य पूर्ण करून आता

जयशील एक महान वीर झाला आहे."

"कांचनमालेसाठी असा बौरच योग्य पती

होऊ शकेल. काय कांचना? मी बरोबर बोलतो

आहे ना?" सिद्धसाधकाने विचारलं. कांचनमाला राजली व आपल्या पित्याच्या मागे जाऊन उभी राहिली.

सिद्धसाधक भोठ्याने हंसून म्हणाला, "आता जयशीलचा कांचन-पालणी आणि देवशर्पाचा पद्ममुखीशी असे दोन्ही विवाह हिरण्यपुरला मोठ्या घाटासाटांत साजरे होतील. आता सगळेजण तिकडेच या."

"सिद्धसाधका! तुझं काय होईल आता!" जयशीलने विचारलं. "या मायासरोवराच्या किनाऱ्यावर थोडे दिवस मी महाकालाची उपासना करित. इयें जे सारे जलवृक राक्षस आणि अण्यांतले नरभक्षक लोक आहेत, ते सगळेजण माझे सेवक आहेत," या शब्दांविरोधरच सिद्धसाधकाने आपला शूळ वर उचलून धरला.

त्यानंतर जयशील, राजा कनकाक्ष आणि मायासरोवरकर आपापल्या मुलांना व अनुसर्यांना घेऊन तिथून निघाले. तेव्हां जलवृक राक्षस आणि नरभक्षक तिथें पळतपळत आले, आणि सिद्धसाधकाच्या भोवती घेर धरून, त्याचा जप्पयकार करीत ते नाचायला लागले.

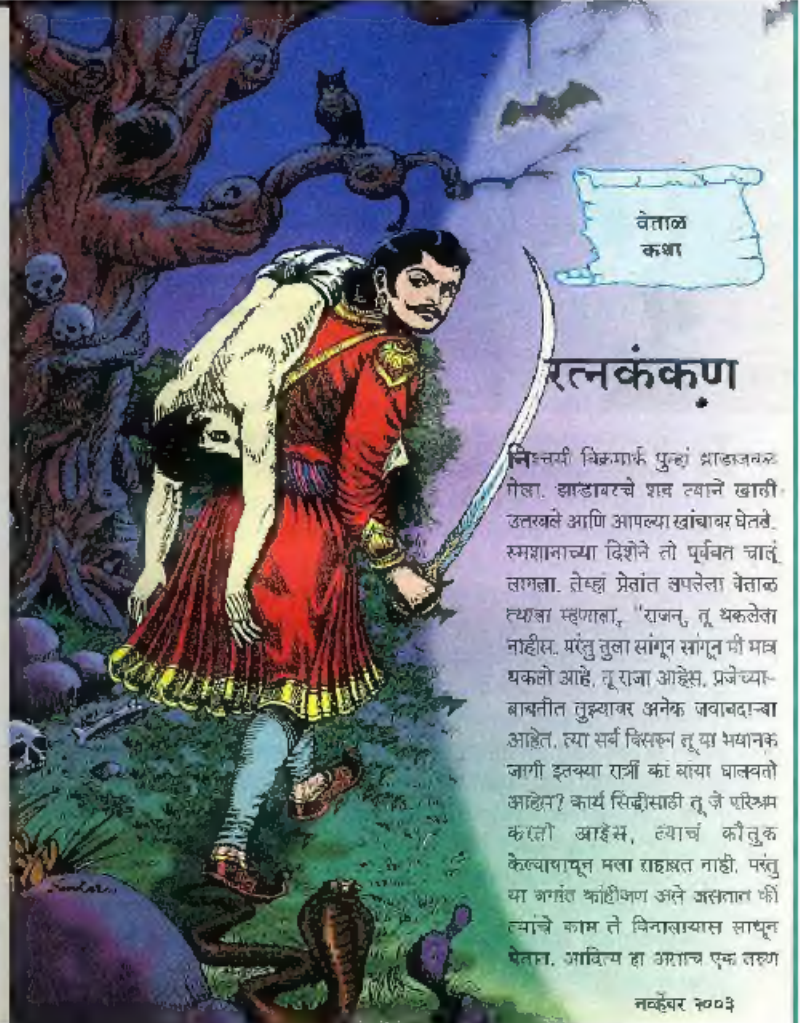
(समाप्त)



नव्हेंबर २००३

३४

चांदोबा



वेताळ
कथा

रत्नकंकण

निव्वतरी विक्रमार्क पुन्हा झाडाजवळ गेला. झाडावरचे शत्रू त्याने खाती. उतरवले आणि आपल्या खांबावर घेतले. स्मशानाच्या दिशेने तो पूर्ववत जातं लागला. तेव्हा प्रेतांत लपलेला वेताळ त्याला म्हणाला, "राजन्, तू थकलेला नाहीस. परंतु तुला सांगून सांगून मी मजबूत आहे, तू राजा आहेस, प्रजेच्या बाबतीत तुझ्यावर अनेक जबाबदाऱ्या आहेत. त्या सर्व बिसरून तू या भयानक जागी इतक्या रात्री कां वाया घालवतो आहेस? कार्य सिद्धीसाठी तू जे परिश्रम करतो आहेस, त्याचं कौतुक केव्हापासून मला राहिलत नाही. परंतु या जंगल कांहीजण असे जसतात की त्यांचे काम ते विनालायास साधून घेतले, जादूच हा अशाच एक तरण

नव्हेंबर २००३



होता, त्याने अनेक कष्ट झेलले, मनस्ताप सोसला, तरी त्याने आपला कार्यासिद्धी पुरी केली, पण अगदी ऐन मोखाच्या क्षणी त्या कायचि फळही त्याने ठोकले, व आपल्या हातातून जाऊ दिले. तुझ्याबाबतीत तू असवी चूक करू नयेस असं भला बाटलं, तुला साबध करण्यासाठी मी त्याची कहाणी तुला सांगतो. नीट लक्ष देऊन ऐक."

आणि वेताळाने आदित्यची कथा सांगायला सुरुवात केली.

रत्नपुर राज्यांतल्या वज्रपुर गांवाच्या छेडबांत आदित्य हा तरुण राहत होता. तो खूप हुशार आणि चटपटीत होता. आपल्या आईवडिलांचा मान तो राखीत असे. त्यांची शेती नहानशी होती. त्यामुळे कष्टांचे जे फळ मिळायला हवे ते त्याला मिळत नव्हते. त्याचे वाढवडीलदेखीत त्याच परिस्थितीतून गेलेले होते.

वज्रपुरात पाऊस वेळेवर पडला तर चांगले

पीकपाणी होतं होतं, पण पाऊस चांगला पडला तरी चांगले पीक लागू लागेलच याची खात्री नसे. त्याचं कारण होतं. त्या गांवाजवळ असणाऱ्या वायव्यात नदी, ती नेहमी कोरडीच असे. तिच्या केव्हा पूर येईल ते सांगता येत नसे. अंगमजवळ जोस्टार पाऊस पडला तर अचानक पूर येई आणि गांव आणि शेते जलमय होत असत.

गांवातल्या प्रजाजनांनी ग्रामाधिकाऱ्याच्या मार्फत अनेकवेळा सरकारला विनंती केलेली होती की त्या नदीवर एक बांध बांधून घ्यावा म्हणजे पुराच्या पाण्यापासून गांव सुरक्षित राहील. राजाच्या अधिकाऱ्यांमार्फत देखील त्यांनी राजाला विनंती केली होती, पण दुर्दैवाने, याबाबतीत राजाने अखपर्यंत फारसे लक्ष दिले नाही. गांवकऱ्यांना गांव सोडून जाणेही शक्य नव्हते, म्हणून दुष्काळी प्रदेश असला तरी ते तिथेच राहत होते.

त्याबरोबर चांगला पाऊस झाला. यंदा पीक उत्तम येईल व वर्षभर आराम करता येईल याची आदित्याला खात्री होती. आणि झालेदेखील तसंच. पीक चांगलं आलं. मळणी करून पीक घरी नेण्याची सारी तयारी त्याने केली आणि दुर्दैवाने, नदीला प्रचंड पूर आला, नि सारे पीक नष्ट झाले. त्यावेळी शेतांत गाई बकऱ्यांच्या बरोबर त्याचे आईवडील होते, ते देखील सारे पुरात वाहून गेले.

ते दृश्य बघून आदित्य दुःखाने वेडा झाला. तो धाव मोकलून रडायला लागला. त्यानंतर त्या गावांत राहण्याची त्याला इच्छाच उरली नाही.

त्याचे मन विरक्त बनले, व दुःखाने तो तिथून निघून गेला.

दोन दिवस तो चालत राहिला. त्याला कुठे जायचं होतं आणि तो कोणत्या दिशेला जात होता हेदेखील त्याला अजून नव्हतं. तिसऱ्या दिवशी एका वडाच्या हाटाखाली थोडी विश्रांति घेऊन जेव्हा तो तिथून निघाला, तेव्हा त्या झाडीत काहीतरी चकाकत असल्याचा त्याला भास झाला. त्याने जवळ जाऊन ती वस्तू उचलून पाहिली. ते एक हिऱ्याचे कंकण होते. त्याच्यावर राजमुद्रा होती. आदित्यने ते कंकण आपल्या कपड्यांत वचवले आणि तो मार्गस्थ झाला.

सध्याकल्पपर्यंत तो शशांक या राजधानीच्या वैशीजवळच्या शहरात पोचला. जेव्हा तो शहरातल्या एका रस्त्यावरून चालला होता, तेव्हा राजाचा एक सैनिक शिथं दबडी पिटताचा दिसला.

"शज्यांतल्या नागरिकांना ही शेतकरी घोषणा आहे. काही दिवसांपूर्वी महाराजांचे रत्नकंकण हरवले आहे ते अजून सापडलेले नाही. चोरांचा तपास चालू आहे. जर हे रत्नकंकण कुणी महाराजांना आपणू दिले तर त्याला भरपूर इनाम दिले जाईल. पण जर चोर सापडला आणि त्याने ते कंकण महाराजांना दिले नाही, तर मात्र त्यांना फांशीची कठोर शिक्षा वाईलाजाने द्यावी लागेल, तेव्हा उलापर्यंत महाराजांची राजमुद्रा आपणू द्यावी आणि बक्षिस मिळवावे ही SSSI!"

तिथल्या लोकांशी बोलून आदित्यने त्या रत्नकंकणाबद्दल चौकशी केली, तेव्हा त्याला

चांदोबा



समजले की महाराजांचे पूर्वज प्रत्येक पिढीत ते शिरेजडित कंकण वापरत आले होते. म्हणून महाराजांना त्या कंकणाचे अतिशय महत्त्व होते. तो पिढीबात दागिना होता. महाराजांनी गहिनामर सतत घोषणा केली होती की जो कुणी ते कंकण पाहिल्यापूर्वी आपणू देईल त्याला परमेश्वर इनाम मिळेल, जर तोपर्यंत ते कंकण महाराजांच्यापाशी परत आले नाही तर मात्र त्यानंतर ज्याच्यापाशी ते असेल त्याला अटक होईल व त्याला फांशीची शिक्षा होईल. ही दबडी गांवोगांवी दिली. जात होती परंतु अद्याप कंकणाविषयी काहीच माहिती मिळलेली नव्हती. ते हरवले होते की चोरीला गेले होते याचाही उलगडा झालेला नव्हता. सध्या राज्यांत या कंकणाबद्दल चर्चा सुरू होती. लोक तर्ककुतर्क करीत होते.

शशांकपुरांत आदित्य आणखी दोन दिवस थांबला आणि तिसऱ्या दिवशी तो राजसभेत गेला.

17

नव्हेंबर २००३



त्याने महाराजांना आदराने वंदन केले आणि भर
तर्भेत ते हिरंजित सुंदर कंकण त्याने
महाराजांच्यासमोर ठेवले.

ते बघून महाराजांना अतिशय आनंद झाला.
त्यांचे डोळे समाधानाने चमकू लागले.
आश्चर्यचकित झालेल्या दरबान्यांसमोर
महाराजांनी आदित्यला विचारले, "हे कंकण तुला
कुठे मि केव्हा मिळाले?"

"तीन दिवसांपूर्वी शहांकपुराच्या वेशीजवळ
जसलेल्या रानाच्या एका वडाच्या शाखाखाली
मी थोडी विश्रांति घेतली. उठतो तेव्हा जवळच्या
शाखीत कांहीतरी चकाकत असलेले दिसले.
निव्वळ कुतूहल म्हणून मी जवळ जाऊन पाहिले
तर हे कंकण तिथे कुणीतरी टाकलेले दिसले."
आदित्यने सत्य परिस्थिती सांगितली.

"तर मग तू त्याच दिवशी हे कंकण माझ्या-
जवळ कां आणून दिलं नाहीस? त्याबद्दल तुला
फार मोठं इनाम आम्ही दिलं असतं." महाराजांनी
म्हटलं.

कांहीही उत्तर न देता आदित्य निमूटपणे
खाली मान धावून उभा होता.

"पौर्णिमेच्यानंतर जो कंकण आणून देईव
त्याला कठोर शिक्षा दिली जाईल, ते तुला माहीत
होतं का?" महाराजांनी करड्या स्वराने विचारलं.

"माहीत होतं महाराज." आदित्यने मान
झोलावीत म्हटले राहिले. नंतर सिंहासनचलन
खाली उतरून त्यांनी आदित्यला प्रेमाने मिश्री
माली व म्हटले, "तुला जे कांही हव असेल ते
माग."

आदित्यने महाराजांना प्रणाम केला व म्हटले.

"महाराज, आपल्या राज्याच्या दक्षिणेच्या
रोंकाला बजपूर हे छोटेसे गांव आहे तिथला मी
रहिवासी आहे. तिथले गांवकरी बाष्पधारा
नदीच्याकाठाने फार दुःखीकधी आहेत. त्या
नदीला एक बांधारा बांधून गांवकऱ्यांची फेदारी
व शेती बांधवांनी म्हणून आपल्याला अनेकदा
विनंती केलेली आहे.

मी आपला ग्रामाधिक नागरिक म्हणून माझे
कर्तव्य केलेले आहे. आपण राज्यकर्ते आहात,
तेव्हा छ बांधारा बांधणे हे आपले कर्तव्य ठरते.
आपण मला माता जायची अनुमती द्यावी." असे
म्हणून प्रणाम करून तो सभेतून मागण्या भावली
परत फिरला."

ही कहाणी सगून वेताळाने विक्रमार्क राजाला
विचारले. "ते कंकण परत करण्यासाठी
महाराजांनी जे अवधी दिला होता, त्यानंतरच
आदित्यने ते कंकण राजाला दिले. ही
त्याच्यासाठी एक सुवर्णसंधी होती, ती कांहीही
मग्नू शकत होता. पण त्याने नदीवर बांधारा
बांधावा अशी इच्छा व्यक्त केली. गांवकऱ्यांचा
लाभ होईल अशी योजना त्याने आखली. त्याने

बांधाराबांधून शहारात आलेली ही रांधी कां
सोडेली? माझ्या या हांकेचे उत्तर माहीत
असूनदेखील जर तू मीन पत्करलेस तर तुझ्या
मस्तकाची अनेक शकले होऊन पडतील."

विक्रमार्क म्हणाला, "आदित्य ग्रामाधिक
आहे. त्याला आपल्या श्रमावर पूर्णपणे विश्वास
आहे. ते कंकण परत देताना त्याने बक्षिसाची
अभिलाषा धरली नव्हती. म्हणूनच त्याने राजाची
पौर्णिमेची मुदत संपल्यानंतर ते कंकण परत दिले.
स्वतःसाठी कांहीही न मागता जनतेच्या
कल्याणासाठी बांधारा बांधावा अशी त्याने
राजाला विनंती केली. आपल्या जन्मग्रामाबद्दल
त्याला किती प्रेम आहे आणि दुसऱ्यासाठी
सत्कर्मा काण्याची भावना त्याच्यात किती आहे
हे सिद्ध करणारी ही घटना आहे. त्याचा
ग्रामाधिकपणा व चांगली छुडी बघून राजाने
त्याला प्रेमाने मिठी मारली."

राजाचे भौतभंग करण्यात सफल झालेला
वेताळ शवासहित अश्व्य झाला आणि पुन्हा
झाडवर बाऊन बसला.

- मंजु भार्गवी



बांधारा



पहिला धडा जिभेवर

तुम्हाला कालिदासाची गोष्ट माहीत आहे का? लहानपणी तो अगदीच निरक्षर होता. कलीमानेच्या पांदात त्याने स्वतःला कोंडून घेतले आणि देवीने आपल्या त्रिशूलाच्या टोकाने त्याच्या जिभेवर कांहीतरी लिहिले. पुढे तो उत्तम कवी व साहित्यश्रेष्ठ झाला व विक्रमादित्य राजाच्या दरबारांतल्या नवदूतांपैकी एक रत्न म्हणून गाजला जाऊ लागला. नवरात्रीच्या नऊ दिवसांनंतर येणारा व्हडावा दिवस हा दसरा म्हणून भारतात सर्वत्र साजरा केला जातो. याच दिवशी देवी दुर्गामातेने महिषासुराचा वध केला होता.

कांही राज्यांत या दिवशी सरस्वतीदेवीची पूजा केली जाते. ही जिभेची बेजता आहे त्यामुळे लहान मुलांना लिहायला शिकवण्यास या शुभदिवशी सुरुवात करतात. केरळमधील त्यांना विद्यार्थ म्हणतात. या प्रथेला आता पुन्हा चालना मिळायला लागली आहे. यंदिरांतून लहान पुत्रांच्या नावांची नोंदणी केली जाते. तिथले पुजारी किंवा प्रसिद्ध व्यक्तींच्या हस्ते सोन्याच्या लेखाणीने लहान मुलांच्या



जिभेवर ओम्, ह्रीं, किंवा श्री अथवा पहिले प्रह्लाद लिहिले. कांही संस्थामधून सुप्रसिद्ध साहित्यिकांना हा शुरुचा मान देण्यांत येतो. गेल्यावर्षी तर, कोडुंगलूर इथल्या मशिदीमधेदेखील ही प्रथा सुरू झाली व आजूबाजूच्या लहान मुलांवर हा लेखाणीचा संस्कार केला गेला. पहिले अक्षर तिथल्या मुलांने पाटीवर लिहायला शिकवले.

जुन्या काळात घरांतले लहान मूल आजोबा, काका, मामा किंवा इतर वडीलधाऱ्या मंडळींच्या मांडीवर बसून, जमिनीवर पसरलेल्या तांदळात किंवा वाळूत बोटांने रेघोट्या काढून पहिले अक्षर मिरवीत असे.

भारतीय दंतकथा - १९

समोरासमोर



हजारों वर्षांपूर्वी काशीराज्याचा राज्यकर्ता होता ब्रम्हवतकुमार. हा तरुण राजा अविशेष साधेपणाने राहत होता. प्रजाजन सुखी असावेत यासाठी त्याने आपले यारे लक्ष त्यांत गुंतवले होते. त्याच्या दरबारांतल्या विश्वासू रस्वार व अधिकारी यांना तो राज्यांत चौकशीसाठी पाठवीत असे गुप्तपणे जाऊन वरचेवर अधिकाऱ्यांची वर्तणूक याची माहिती ते येऊन राजाला सगंत असत. जर फळाबा जमीनदार किंवा ग्रामाधिकारी लोकांना त्रास देत असेल, किंवा प्रष्टाचार करीत असेल तर त्यांना राजाकडे बोलावून त्याचा खुलासा केला जाई व अपसंभ्यांना कठोर शिक्षा केली जात असे.

खेड्यांनी आपापसांत प्रेमाने व समजूतदारपणाने वागावे, मतभेद व गैरसमज असल्यास चांबोबा

गोडीमुलावीने ते दूर करावेत अशी पद्धत राजाने जन्मतोच सुरू केली होती नागरिकांचे प्रश्न सोडवण्यासाठी, मंत्री बैठकी बोलावीत असत. ह्यामुळे वाराणसी उर्फ काशीराज्य हे शांती व समृद्धी नांदत असलेले सुखी राज्य म्हणून मानले जात होते.

आपल्या गुप्तचरांना राजा विचारी, "आपल्या शासनांत जन्तेला कांही चुका आढळतात का? ते मला येऊन सांगा." पण लोकांना तक्रार करायला कांही कारण उरले नव्हते असे निष्ठावंत अधिकारी सांगत असत. तरी राजाचे समाधान होत नव्हते. तो वेळ पालटून, यात्रेकरुच्या वेळांत खेडोपाडी व बाजारांतून हिंडे व जन्तेत मोकळेपणी मिसळत असे. त्यांच्या गुप्ता, चर्चा वा वादविवाद समूहपणे ऐकत असे, पण त्याच्या



कानावर कधी कुरकुर ऐकू आली नाही. त्याची न्यायसुद्धी, उदारपणा व विद्वत्ता याचे कौतुक त्याला लोकांच्या तोंडून ऐकायला मिळत असे.

एकदा त्याला वाटलं की त्याची माहिती फक्त राजधानी व जासपासची गावे यांच्यापुरतीच सीमित आहे. राज्यांतल्या सीमेवरच्या खेड्यांबद्दल त्याच्याजवळ पुरेशी माहिती नव्हती. तेव्हा त्याने राज्याच्या सीमेवरच्या गांवातून एकदा प्रवास करायला जायचे ठरवले."

त्याप्रमाणे एक विश्वासू सारथी सोबत घेऊन तो रथात बसला व राज्याची पाहणी करायला निघाला. ओसाड रानांतून त्याचा रथ जलदगतीने धावत होता, पण लहान गावातून किंवा वस्तीमधून जाताना रथ अगदी धीम्या गतीने जाई. त्यामुळे वाटेत दिसणाऱ्या लोकांचे संवाद

अधूनपधून कानावर पडत राहिले. लोकांची चांगली मते ऐकून राजाचा खूप संतोष झाला.

संध्याकाळ होऊ लागली तरा राजाने परतायचा निर्णय घेतला. वाराणसी व कोशल या राज्यांच्यामधील एक बिनमालकीचा जमिनीचा पडा होता. तो कुणाच्याच राज्यांतला नव्हता. राजाच्या सारथ्याने गांवाबाहेरून एव नेण्याचे ठरवले म्हणजे त्याला लौकर परतला आले असते. त्याने लहानसा रस्ता धरला. वाटेत एके जागी रस्ता खूपच अरुंद होता व दोन्ही बाजूंना उतार होता. सारथी अतिशय काळजीपूर्वक रथ हांकीत होता. तितक्यांत समोरून एक दुसरा रथ आला. दोन्ही रथ थांबले.

एकाने माधार घेतल्याशिवाय दोघांनाही पुढे जाणे शक्य नव्हते.

"हे मित्रा, तू आम्हाला वाट मोकळी करून दे कारण माझ्या रथात कुणी सामान्य व्यक्ती नसून खुद कोशल देशाचे अधिपती आहेत." काशीराज्याच्या राजासमोर आलेल्या रथाच्या सारथ्याने म्हटले.

"तुमच्या महाराजांना आपचे प्रणाम. पण तुमचाच रथ खरा पाहिल तर तुम्ही मागे घेतला पाहिजे. कारण माझ्या रथात वाराणसीचे अधिपती आहेत." पहिला सारथी म्हणाला.

"वाराणसीच्या महाराजांना अम्हचे प्रणाम. पण आमच्या महाराजांच्या पुढे त्यांचे महत्त्व का असावे ते मात्र समजले नाही." दुसरा सारथी नचिडता म्हणाला.

"तुम्ही म्हणणे योग्य आहे. दोघा महाराजांच्या-मधे यवाने कोण ज्येष्ठ आहे ते आपण पाहू या. लहानांनी मोठ्यांच्यापुढे नमावे आणि त्यांना पुढे जाऊ घ्यावे" वाराणसीच्या सारथ्याने प्रस्ताव मांडला.

ही सूचना कोशलराजाच्या सारथ्याला परत पडली. पण नंतर तक्षांत आलं की दोन्ही राजे एकाच बयाचे होते. त्या सारथ्यांनी दोघांच्या पूर्वजांची तुलना केली. दोन्ही कुळं समान योग्यतेची होती.

त्यांच्या राज्यांचे क्षेत्रफळदेखील अगदी सारखे होते. इतर अनेक गोष्टींचा विचार करताकता त्यांना कळून खुफले की दोन्ही राजे सारखेच श्रेष्ठ होते. "अरे मित्रा, या भौतिक गोष्टींचा विचार सोडून दे. आपण आपल्या अचढात्यांचा स्वभाव बघ या. तुमचे महाराज आपल्या प्रजाजनंशी कसे वागतो?" वाराणसीच्या सारथ्याने विचारले. त्यावर कोशलच्या सारथ्याने उता दिले.

"दुष्टांशी निर्दय आणि जनतेशी सदय, हे माझ्या राजांचे धोरण आहे - साधं नि सदय,

लबाडाना बेडी आणि सज्जनांशी गोंड, वापेक्षा जास्त चांगले, असेल तरी काय?"

"एवढंच? आता मी माझ्या राजाबद्दल संमतो" असं म्हणून वाराणसीचा सारथी पुढे म्हणाला.

"दुष्टांना शांतीने बिकणारा, लबाडांना गोडीगुलांनीने शिकवणारा, माया प्रवेशी भलेपणाने वागणारा आणि सत्य व स्नेहशील दृष्टीने नघणारा हे आमच्या महाराजांचे वर्णन आहे."

वाराणसीच्या सारथ्याचे हे शब्द पुढे झाले नाहीत, तेव्हा कोशलनरेश आपल्या रथातून खाली उतरला आणि त्याने काशीनरेशाला नम्रपणे वंदन केले. ब्रम्हदत्तकुमारही रथातून खाली उतरला आणि त्याने कोशलनरेशाचा प्रेमाने मिठी मारली.

ब्रम्हदत्तकुमार हा बोधिसत्त्व होता. कोशल-नरेशाच्या अग्रहावरून ब्रम्हदत्तकुमारने त्याला आदर्श शासक होण्यासाठी काही महत्त्वपूर्ण सूचना केल्या. त्यानंतर दोघे राजे परममित्र बनले.

- विश्वावसु



चांदोबा

23

नव्हेंबर २००३

नव्हेंबर २००३

22

चांदोबा



बुटकी राक्षसीण

जंगलीच्या शेजारी लहानमोठ्या डोंगराचा एक प्रदेश होता तिथे गुहादेखील होत्या इथून एक कोमला मातंग नावाचे गाव होते. त्या गावाच्या शेजारे मधुकर शिक्षक होता. मुक्तेच त्याचे लग्न झाले होते. त्याची पत्नी कोमला मुरम्भाची होती.

एके दिवशी ग्रामाधिकाऱ्याच्या घरी काहीतरी कौटुंबिक समारंभ होता. तिथे कोमला आपली शेजारीण पल्लवी हिच्याबरोबर जायला निघाली. पल्लवी कोमलाला म्हणाली 'तुझ्या अंगावर एकही दागिना नाही. निदान कानात या कुडका तरी घाल' असं म्हणून तिने पेटीतून एक कुडीजोड काढला आणि कोमलाच्या कानात घातला.

समारंभ संपल्यावर वेन्हा कोमला घरी आली तेव्हा तिच्या लक्षात आले की एका कानातचे कुडे हावलय. त्याची मागची खिळ निघाली. असोच आणि ते वाटेत रस्त्यात कुलेतरी पडले.

असावे कोमलाचे ही सारी हकीकत मधुकरला सांगितली. व म्हटले 'पल्लवीच्या कुडका मी शोधूनच नको होत्या. आता कोही सांग तरी तिला नवीन कुडी बनवून द्यायला हवीन.

पत्नीचे हे शब्द ऐकून मधुकर घाबरला. त्याचा जणू स्वातंत्र्य अडकला. नवीन लग्न झालेलं होतं. बायकोला नैवे रागावणार थोडाच होतार? नवीन कुडीजोड बनवायचा तर निदान हजारभर रुपये तरी लागले असले. काय करता येईल ते त्याला समजेल. कुणाजवळ मदत मागली याचा तो विचार करू लागला. दिवसभर त्याला चैत पडत नव्हते.

रात्री रांदण पडले होते. विचारांत गडलेला असल्यामुळे आपण कोणत्या दिशेला जातो आहोत हे मधुकरच्या ध्यानात आले नाही. तो दोंगरातल्या गुहाजवळ येऊन पोचला. त्याने भान वर करून पाहिले तो एका गुह्यमोग एक बुटकी राक्षसीण बसलेली होती. मधुकरला दपून तिने

विचारले 'मधुकराची तू इथे कशासाठी आला आहेस?'

राक्षसीला मधुन मधुकर जास्तच घाबरला. त्याच्या तोंडून शब्द उभले, कानातल्या कुडका काढून घ्या कुडका.'

राक्षसी चकित होऊन त्याला म्हणाली 'एक कुडीजोड काय घेऊन बसला आहेस? माझ्याजवळ तऱ्हेतऱ्हेची कर्णफुले व भरपूर दागदागिने आहेत. माझ्या लग्नासाठी माझ्या अड्डेने ते जमवून ठेवलेले आहेत. माझ्या आईला असा वाटलेय की आज ना उद्या, कुणीतरी सुंदर राखस माझ्याशी लग्न करील. राखस नव्हता येतच. दागिने बघतात नि मलाही बघतात. माझ बूटकेपण बघून ते परत जातात. थळा वाढले, या जन्मान काही माझ लग्न होणार नाही. रकोन मला हे दागिने मी हे तुला देऊन टाकते. खरेच घेऊन या तू! असा म्हणून ती गुहेत गेली आणि एक जड गाठोडे आडून आढत निंग बाहेर आणत. गाठोडेभर सोन्यासोत्याचे दागिने बघून मधुकर तर गोंधळूनच गेला. ते दागिने घेऊन वापस त्याने प्रथम 'नाही' म्हटले, पण त्या राक्षसीने खूपच आग्रह केला म्हणून त्याने ते गाठोडे आपल्या खांद्यावर टाकले आणि तो घराकडे चालायला लागला.

जका तो पल्लवीच्या घरावरून जात होता तेव्हाच आईला चारा घालायला म्हणून पल्लवी घरवाहे आणि होती तिने त्याला बघितले आणि आश्चर्याने विचारले 'एवढ्या गाठी कुठे जाऊन येता आहात? नि खांद्यावर हे गाठोडे कसले आहे?' मधुकरने धापा टाकीतच खांद्यावरचे

बांदोला

25

नव्हेंबर २००३



गाठोडे खाली ठेवले. त्यातून एक कुडीजोड त्याने बाहेर काढला. पल्लवीला कुडीजोड देत मधुकर म्हणाला, 'माझ्या पत्नीने तुमचे एक कुडे हवले आहे. त्याच्याबद्दल मी तुम्हाला ही जोडी देतो आहे.' पल्लवीने जेव्हा खूप खांदून विचारले की हे गाठोडे कुठे सांपडले, तेव्हा मधुकरला नाईलाजाने खरी गोष्ट सांगायी लागली. बुटक्या भिरीबद्दल सगळून तो आपल्या घरी गेला.

मधुकराची कहाणी ऐकून थक झालेली कोमला त्या राक्षस्याकडे बघतच राहिली. भानावर येत ती म्हणाली 'त्या मायावी बुटक्या राक्षसीच्या दागेन्याशी आपल्याला काय देण घेण? जर चोरास या दागेन्याबद्दल फटेल तर आपल्या जीवला नसता धांका निर्माण होईल.'

त्या राक्षिन्यामुळे दोघा पतीपत्नीला रात्रभर झोप लागली नाही. शेजारच्या पल्लवीने आपल्या



नवऱ्याला झोपेतून उठवले आणि म्हणले, 'तावठ्ठाव आपली बैलगाडी जोडा आपल्याला त्या बूटक्या राक्षसीकडे जायचं आहे जिने गठोठभर दागिने सज्ज दिले, तिच्याकडे गाडीभर दागिने निश्चित असतील आपण ते आणूच' पलुवी ठापरणां बोलत होती

पलुवी ति तिन्हा नवरा जेव्हा त्या घराडी गुहेजवळ पोचले, तेव्हा बूटकी राक्षसीण गुहेच्याबाहेर बसलेली होती पलुवी इथं कणासाठी थाली आहे हे जेव्हा त्या राक्षसीला कळल तेव्हा ती म्हणाली 'तुझा डोक तरी अजब आहे कुणीतरी मनोळखी भाणूस घेऊन सगळे दागिने घेऊन गेला जेव्हा माझ्या आईला हे कळल तेव्हा ती मला खूप तागावळी सत्तापाने ती तालपिकळी झाली आहे नि आज गुहेत बसलीय तुम्हाला दोघांना जर तिने पाहिल मी तर ती तुम्हाला पाहून

मध्ये फुकडे फुकडे करून टाकील तिने तर मला रागितलेली की ओपर्यंत मी ते दागिने परत आणणार नाही तोपर्यंत ती मला गुहेत घेणार नाही'

जेव्हा पलुवीला स्पष्ट समजून की आता राक्षसीकडे दागिने माहील, तेव्हा ती म्हणाली, 'हे बघा, मी तुमचे दागिने अगदी सुरक्षित ठेविते. आमच्या शेजारी मधुकर राहतात त्यांच्याजवळ ते दागिने आहेत, माझ्याबरोबर चला आणि आपले दागिने परत त्या' पलुवीने तोडगा सुचवला

त्यावर राक्षसी म्हणाली 'विचसा कुडे जायला मी घाबरात माणसानच्यान वावरायची मला भीती वाटते.'

क्षतभर विचार करून पलुवी म्हणाली, 'माझ्याबरोबर एक पेंढे आणले आहे. त्यात मी तुम्हाला बसयते आणि पेंढ्याचे तोंड बंद करते त्यात तुम्ही आरामशीरपणे बोंप काढा. मी तुम्हाला बैलगाडीत घेऊन जाईन आणि आमच्या गोकुळात आगदी सुरक्षित ठेवीन गोकुळाला रावेल्स कुरूप हावीन सगळीं तुम्हाला पोन्थानून बाहेर काढीन मग तुम्ही मधुकराच्या घरी जा आणि त्या नवरावाचकोना चांगला धडा शिकवा. नव्हानी बोचकासा, दातांनी चावे घ्या' तुमचे दागिने परत घेऊन जा म्हणजे तुमची आई खूप हर्षित रि तुम्हाला घरात येईल,' बूटक्या राक्षसीने तिचे म्हणणे मानले

इकडे शीनीने मधुकराचा जीव अर्धशेजा झालेला होता त्याला नाम अस्ता कोणताना त्याला खीर दंत म्हटले, 'तुम्ही इतके खबरता

कशाळा? तुम्ही काही राक्षसीला फसवलेल नाही, काही चोरी खबाडी केलेली नाही पण हे माच खर, परक्याचे धन विधारी सामासबरे असते मी एकटी कांही हे बडगठोडे ओढून त्या गुहेजवळ घेऊन जाऊ शकणार नाही अज कमी झावं की मी स्वतः तिथे जाईन आणि त्या राक्षसीला आपले दागिने घेऊन जायला सांगीन

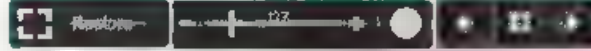
मधुकरने होकार दिला, संकटाकाळी कोमला निर्भयपणे त्या गुहेजवळ गेली त्यावेळी एक भयंकर आकाराची राक्षसीण गुहेसमोरच्या सगळावर बसली होती ती स्वतः शींच बडबडत होती, 'माझी लाडकी पोद्द माझी बाळी, कुठे गेलीस' ती मी जराशी रागावले म्हणून माझ्याघर लपू का निघून जायचंय ती तुझ्याशिवाय हे होकर वा न्हा, मला अगदी बालबंटासारख्या वाटतलेल म

कोमला निमूटपणे राक्षसीजवळ गेली आणि आई शरी इतके मानने तिने प्रणाम केला नंतर सारी हकीकत तिला सांगेलनी आणि तिला विनंती केली की तिने आपले दागिने परत घेऊन जावेत

राक्षसीने कोमलाला नखशिखांन्त त्या हाऊल व नंतर ती म्हणाली, 'त्या दागिन्त्यामुळेच तर मी माझ्या लाडक्या बंकीला रागावले ती बिचाही नाराज होऊन कुठेतरी गेली आहे कुठे गेलीच कोण बापो! तिचे हाल होत असतील मला त्या दागिन्त्याची मूलीच गरज नाही ती राक्षसीण रडतारडत बोलत होती

राक्षसीणचे बांताण ऐकून कोमला चिडून म्हणाली, 'हे बघा, मी तुम्हाला आणखी एकवार स्पष्ट सांगते आम्हाला तुमच्या मुलीचे दागिने नकोय ते तिचे आहेत आम्ही वाटाची कामाई





खरी असते अस मानतो. तुमची मुलगी झेपाणी आहे म्हणून ती राक्षसजातीत राहणं अशक्य आहे. माणसांमध्येचही तिचे राहाणे शक्य नाही. म्हणून ती लौकिक समूहाची घरी परत येईल. पण तुम्ही अगोदर माझ्याबरोबर माझ्या घरी चला आणि आपले दामिने परत घ्या.

राक्षसीचा राज शत्रु झाला. ताडलाजानं ही कोमलाच्या बरोबर तिच्या घरी निघाली. गावान पोचपर्यंत मध्यरात्र झाली होती. कोमलने दिलेले पागेडे मोठ्या राक्षसिणीने खाऊपर घेतले आणि ती जायला निघाली, तेव्हा पोन्त्यान नव नेतेच्या बूटच्या राक्षसीचा आवाज निघा ऐकू आला. 'मी तहानभुक्ने इथं तडफडते आहे. मला बाहेर काढा. या खोलीच दार उघडा.'

मोठ्या राक्षसिणीने लोकांचा आवाज ओळखता ती खुर्चीत ओरडायला लागली. 'आले ग धोरी. मी आले हो.' आणि ती गोंधळाजवळ पोचली. एक लाख माऊन तिने तो दार खाली पाडले आणि पोन्त्यान बांधून टेबलेच्या आपल्या मुलीला बाहेर काढले. तिने मुलीला विचारले. 'तुला कुणी ह्या त्रास दिला? कोण आहेत हे दुष्ट लोक?'

बूटच्या राक्षसीने जवळच असलेल्या पहाडीच्या घाकले बोट दाखवले. झालं मोठी राक्षसीच जांयनाच ह्या घरापाशी गेली. आणि एक लाख माऊन तिने ते दार पाडले. घरात पाऊल टाकले. 'अरे कुठाने, आता तुम्ही माझ्या गावडीतून बाळागाव नाही.' अस ओरडत ति चारी बाजूला वळित. प्रथम घरातल्या वस्तू मोडून तोडून फेकल्या. आणि पहाडीला तिने बांधकापले तिला जायले. राक्षसबाहेर येऊन ती आपल्या मुलीला म्हणाली. 'या दुष्ट बाणभानात आपली राहाण्याची जागा ठाऊक बागली आहे. आता आपण दुसरीकडेच राहायला जाऊ या.' मुलीला घेऊन बाबलाब पावले राकीत ती जाऊ लागली. कोमला हिता राक्षसीचे गोंधळे घेऊन जायला आंरदून सांगत होती. पण संतापलेली राक्षसीण ज्ञाने वळून न बसता तशीच फुडे वेगाने निघून गेली.

इतका मोठा अपमान पहाडीला स्वतः हांगी बाध्यच तव्हले. लोकाना झकडली समलक्ष्याच्या पूर्वीच सतारान ती आपल्या पतीसह न खेडेगाव सोडून निघून गेली.



आस्तिक - नास्तिक

राम आणि भरत समोरासम राहता होते. दोघे श्रीमंत होते. लहानपणापासून ते खिन्नलग मित्र होते. पण दोघांचे विचार भिन्न होते. राम अस्तिक होता. माणसाच्या आयुष्यातला आनंद वा दुःख हे दैवाधीन असते. असं त्याच म्हणण होता.

'मद्या धवधवे या साऱ्यांमगे परमेश्वराची कृपा असते.' राम म्हणायचा.

तर मग भूकूप वाढलं हीबेखील त्याचीच कृपा असणार.' भरत चिडवायचा.

'तू अगदी नास्तिक आहेस.' असं रामने म्हटलं की भरत हसून गप्प बसायचा.

दोघही मित्र बघस्का झाले. राम शेंबराच्या घटका मोजीत होता तेव्हा त्याला स्वर्गात न्यैयल देवदूत आले. रामने त्याला नमस्कार करून म्हटले, 'देवदूतांगी, माझ नास्तिक परममित्र भरत समोराच्या घरात राहातो. तोही माझ्याप्रमाणेच मृत्युस्थाना खाला आहे. त्यालाही माझ्याबरोबर स्वर्गात घेऊन चला. परमेश्वराचे दर्शन झाले की त्याचा भ्रमनिरास होईल.

देवदूतानी नसं केलं. सिंहासनवरचा देव पाहून भरतला आश्चर्य वाटले. तिनबद्दल गंभीर आवाज ऐकू आला. 'तुम्हा संशय दूर झाला का?'

भरत धिटईने म्हणाला, 'हो, पण जिये मानवसोक आहे, निशे परमेश्वर कबळ निमुण आहे.' अस म्हणून त्याने वंमाला प्रणाम केला,

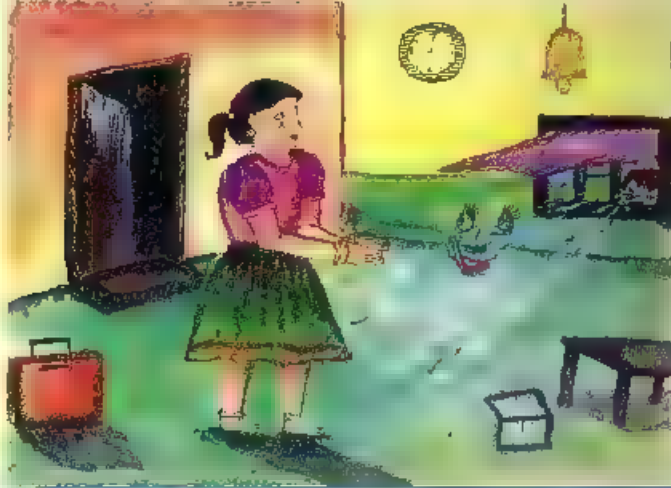
॥ राम शत्रु ॥





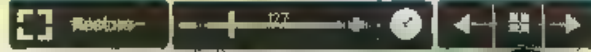
अधोमुखी घेत जा ह
जिनलला खूप आनंद
झाला ते स्वप्न होत की सत्य
हे निला पडतालून पाहायच
होत म्हणून तिने हाक मारली,
"माझ्याकरीबर मरणा मारायला कुणी
येणार आहे का?" "हो मी येईन"
परंतु मरण पडतलेली पिमुकली वाहुली
पट्टणाली

"आम ओं वाहुने, तुला देखील बोलायला
येऊ लागलं? अरे देवा हे मला माहीन नव्हत
मला राम आला की मी तुला कुठली फंकून देते
तुला लग्नत का रा?
"ही तर, मला खूप दुखत मगा।"



"ओ, मला माय का हे पण... तिने मला
फेकणार."

जिनलने बाहुलीच्या अंगावर मलम लावत
दोडीबाणी हसल्या, खेळल्या, न्यानीगण्या मारल्या
आणि मजेंत बॅल घालवला पण तितक्यात
दरवाजावरची घंटा वाजली जिनल दा
उघडायला म्हणून बाहेर पांयली तिचे आईबाप
शरी परत आले होते जिनल छोटकीत परत गेली
तर कस, तिची वाहुनी पन्हा तिजीव झाली होती
जिनलच्या प्रमात विचार आला, आणून माणसं
आपल्या भावंडांकरिता वातावरणावरून
कस्तुरीदान इतके बॅफिकीर ब निष्काळजी असतो
की आपण सजीव वस्तूना तिजीव वस्तूसारखे
वागवतो."



दुर्वासाचे हास्य

सीतापुत्रासह रावणपारा बुर्वास गावातल्या काही
सधन गृहस्थांपैकी एक होता त्याच्या
वाढवडिलांपासून घरात बरीच संपत्ती होती
त्याचा एक मोठा वाड्या होता पंचवीस अकराचा
शेती व पन्नास अकरा चतक जमीन त्याच्या
मातकीची होती एक मोठी आमगई होती त्यामुळे
गणानत लोक त्याचा आदर करीत त्याच खर
नाथ रामचंद्र होतं पण त्याच्या सतापी
स्वभावांमुळे लोक त्याला दुर्वास म्हणत तो
कुणावरही चिडला की वाड्याला येईल ते ती वैधळक
घोळत टाकत असे मागेपुढे पाहात नसे त्याला
दुर्वास म्हटल म्हणून तो चिडला नाही, उल
त्याला तो गौरवच भारता होता

दुर्वासला तीन मुळे होती दोन मुली व एक
मुलगा मुलींची लग्ने होऊन त्या सारखी गेल्या
दुर्वासचा स्वभाव त्याच्या व्याख्यानाही चोगल
माहीत होता आता राहिली त्याची पत्नी
सकाळपासून नवत्याच शिवराळ बोलत

ऐकायची आता तिला सगळ्यांचे लासी होती

पण त्याचा मुलगा किरीट झाला मात्र
आपल्या वडिलांच्या स्वभाव मुलींचे आवडत नसे
त्याला मुली सांगून येऊ लागल्या होत्या पण
त्याला मनातून भीती वाटत होती की आपल्या
वडिलांचा नापट स्वभाव त्याच्या पत्नीला सहन
होईल का? दोघांच्यामध्ये अर पांड्या बोकू लागले
तर प्रविष्ट्यात काय वाहून येवले आहे कुणास
हाऊक? अखेरिच वडिलांच्या इच्छेनुसार त्याचे
लग्न रले

त्याची थडू अरथिका ही एक श्रीमंत
शेतकऱ्याची एकुलती एक मुलगी होती एकदच
अपेक्ष असल्यामुळे तिच्या आईवडिलांनी तिला
अनिशय लाडकाडान वाढवले होते तिला
कोणतेही काम करायला नें सांगत नसत

सह झाल्यानंतर दुसऱ्याच दिवशी किरीटने
आपल्या पत्नीला वडिलांच्या तिसर
स्वभावाविषयी सारे काही नीट समजावून



सागितले त्याने निवा सागितले की वडिलाच्या बोलण्यावर उलट उत्तर देऊ नये व मृकाट्याने त्याचा राग सहन करावा नवीन लून घरात आलेली होती, म्हणून तीनचार दिवस दुर्वास जरा गप्प होत. आपला राग त्याने आवरून धरला होता त्यानंतर मात्र त्याला राजावेना नोकराचाकाराने तो रागावून शिबीराला काढायला वागला व तोंडला घेईल ते बोलत सुटला

एके दिवशी सासूने दिलेली दुधाची भरलेली चरबी घेऊन अरविदा आपल्या मागील दारानुग येत होती ते पाहून दुर्वासचे भिन्न उरळले "तुझ्या रासूला काय झाले? तिने स्वतः अशी भरलेली चरबी आपली असली तर तिचे कवढ मोडत अथवा की काय?"

छत्र म्हणजे नव्या सुनेला काम सागितलेल त्याला मुलीच आबडल नव्हत पण त्याचा

कोरडा खरखरीत आवाज आणि बांलण्याची आज्ञांनाळी पडत पाहून अरविदा पात घाबरून गेली तिच्या हातातून चरबी निसटली आणि सारे दूध मागून गेले ती घाबरली रहायला लागली आणि घाबरेपण घरात गेली हा सगळा गोंधळ पाहून दुर्वास क्षणभर स्तब्ध झाला

दुसऱ्या दिवशी दुपारी दुर्वास आसमीबा नसून कुशाशीली बोलत होता तेव्हा अरविदा फडक्याने एक काचेचे भांडे साफ करित होती ते पाहून दुर्वास संतापला व तिला म्हणाला, "सगळे नोकर कुठे मरयला गेलेल? जेवूनखाऊन नुसत्या डेकरातून, कामाच्या नव्याने शुद्धा एकेकाचा चांगला सभाचा घेतो मी आता ऐकायला येतय ना कुठे आहेत सगळे? आहे का कुणी इथे?"

सासू याचा सत्ताप आणि आरडाभरडा पाहून अरविदा दचकली आणि तिच्या हातानुन ते काचेचे भांडे खाडी पडून फुटले अशा नव्हते देशी पदरी सुद्धा वस्तू अथूनमथून जमिनीवर खाली पडत व काहीवेळा फुटून जात मुरवातीला दुर्वासला आपल्या कौपेष्ट स्वभावाची लाज वाहत होती म्हणून तो स्वतः बराच जास्त चिडत होता

आजखी एक दिवस अरविदा आपल्या रासूला व सासू यांना जेवायला पाहत होती तेव्हा दुर्वासनेंवलून भाजीचा एक वास तोंडाल बातला झाल, त्याचा राग एकदम उफाळला, "मीठ मिळत नाही की काय बाजारामध्ये? अग, माहेरी स्वयंपाक करायला शिकली नाहीस ठीक पण जेवण बाह्यमारासुद्धा तुला शिकवायला हवे का?"

तो जोरात असोडला त्याचा चढलेला आवाज ऐकून अरविदा भेटून गेली आणि ती आप ज्ञान

होती तितक्यांत तिच्या हाताने भाजीचे भांडे खाली पडले ती रडारडत आपल्या खोलीत गेली आणि पाघळण होक्यावर घेऊन पडून राडिली आज आपण इंगीचच रागावलो अस दुर्वासला वाटत माजीन मीठ घालायच बिरयतय हे त्याला नीट मागला आल असत अंगीचच सतापून त्याने सुनेचे मन कुववले हे त्याच्या लक्षांत आले त्याच्या वागण्याचा त्याला जरा पश्चात्ताप वाटला

त्या दिवसापासून सासरंबुवाचा सत्या आवाज नवी ऐकला तरी अरविदा भीतीने धरर कापायला लागली तिच्या हाताने जे असेल ते हातानुन खाली पडायला लागत, या नव्याच सययीची दुर्वासला खूप काळजी वाटू लागली त्याने वैद्यबुवाना बोलावणे पाठवले

वैद्याने अरविदाशी थोडा वेळ बोलून तिच्या भीतीचे कारण विचारले नंतर तो दुर्वासशी बोलताम्या म्हणाला, "हे बंधा, तुमची रासूलाई तुमच्या नुसत्या आसजावा बाबरीत तिचा स्वभाव अगदी कोमल आहे तूही बरा तावकास व न रागावता बोलवात ना बर होईल तिची भीती कमी होईल व त्यानंतरच ती बरी होईल

वैद्याच्या बोलण्यात तथ्य आहे हे दुर्वासला

परतले, आपल्या पुत्रवधाची सुनेच्या बाबतीत जसाजसा तो विचार करायला लागला आणि आपल्या कडारी स्वभावामुळे ती आजारी पडली आहे हे ही त्याला समजले त्याने आपला स्वभाव बदलण्याचे ठरवले

नीकरूच दिवाळीचा सण आला त्यारादी त्याच्या मुली व त्यांच्या घरचे सर्वलोक दुर्वासच्या घरी जमलेले होते, घरात सर्वजण गप्पागोष्टी करीत, हसत खिचलत बसले होते दुर्वासच्या मुली, जाई, नातवंडे आणि दुर्वासची पत्नी आनंदात होती त्यावेळी अचानक दुर्वास घरांत शिरला सगळी मळली एकदम गप्प झाली जणू काही त्याची नोंड शिवून टाकली होती ते सान्जण उठते व एकएकजण आत जाऊ लागले तोंच दुर्वासने हसतहसत म्हटले, "आजपासून मी देखील तुमच्याबरोबर गप्पा मारताना हसणार आहे, बोलणार आहे मी रागावणार नाही पण जरी संवयीने रागावलो तरी तुम्ही वावरत व्हात मला तस मागत जा वा सगळे बसा इथे अनवी आरामान नसून गप्पा मारा ' दुर्वासचे शब्द ऐकून घरातले दातघरा वळवले आणि सर्वजण छुर्वात हसू लागले



भारताची ओळख

१. पश्चिम बंगालमधल्या चित्तरङ्ग नाच्या कारखान्यात रेल्वेची इंजिन बनवली जाताना पहिले श्रोजिन काढा बनयले होते?
अ. १९५०-५१ ब. १९५५-५६
क. १९५९-६० ड. १९६१-६२
२. सम्राट अशोकाने अज्ञापत्र कोणत्या भाषेत लिहीलले होते?
अ. मागधी व ब्राम्ही
क. सौमेली, ड. पाली
३. अखिल भारतीय हरिजन संघाची स्थापना कुणी केली?
अ. आंबेडकर, ब. गांधीजी,
क. जगजीवनराम, ड. धों के. कर्वे
४. कोणता कवी चांभार जातीचा होता?
अ. कबीर, ब. साधव,
क. रैदास, ड. नामदेव.
५. केंद्रशासित राज्यापैकी सर्वात मोठे राज्य कोणते आहे?
अ. दिल्ली, ब. पॉन्डिचेरी,
क. अरुमान-निकांबाग येते ड. चड्डीगड



६. जरील चित्रातले गष्ट नेता कण आहेत?

७. भाविक मुस्लीमाने दिवसातून किती वेळा प्रार्थना म्हटली पाहिजे?
अ. १, ब. २
क. ४ ड. ५
८. कोणत्या राज्यात सर्वात जस्तन कायद्याने आहेत?
अ. तमिळनाडू
ब. महाराष्ट्र
क. गुजरात,
ड. आंध्र प्रदेश (उत्तर: गुड्डिल महिन्यांत)

ऑक्टोबर प्रश्नावलीची उत्तरे

१. छत्तीसगड, रायपूर
२. राजस्थान
३. लॉर्ड हार्डिज
४. मुहम्मद सलुगुणा
५. कर्नूल
६. १९१९



गणेश पुराण

आवारात इतकी गढबद्ध होत होती तरी गडी घोरत पडलेला होता. शंजारीच प्रतीपुलाखाती गणेशाची मूर्त होती. असाचा रस पीत असता जमिनीवर जो रस गळला त्यामुळे चिखलच झालेला होण. पक्षीकन्यांना सोलायून त्याचा विचारले तर ते म्हणाले - 'शरीर रात्र उलटली, गडी घोरत पडलेला होता आम्ही खुद्दा पैंगू लागलो. इनक्यान इनीचि धोकार पैकु आला आणि होले उबळून पाडिले. काळोखात एक मोठा हत्ती दिसता. उस ओढून ओढून खात होता आणि चरकातून असाची ताट बाहेर येऊन पडताना नशी ताट टाकीत होता. आम्हाला फार भीती वाटली आम्ही नेयून पायच काढला.

जमीनदाराचे मन पाहू बदलून गेले. तो तसाच निघाला आणि गड्याच्या पाया घडून त्याने साष्टान नमस्कार घातला. गड्याची झोप मोडली

तो उठून उभा राहिला जमीनदार त्याच्या पायावर खोके ठेवून त्याचे पाय घट्ट धरून फडूनच हाता. जमीनदाराच्या बायकोने गणेशाच्या मूर्तीला नमस्कार केला व म्हणाली - 'प्रभो! तू इनक्या देवसांनंतर आ होईना आमच्यावर अनुग्रह केलास. आम्ही धन्य झालो.' असे म्हणत तिने रात्री घडलेले नुत गड्याला सांगितले.

ते अदभुत वृत्त ऐकून लोकांचे अवेच्याथवे ते दृश्य पहायला तथे जमले. सर्व आचार मणसानी भरून गेले. जमिनीवर हत्तीच्या पायांनी खडे खडे झालेले स्पष्ट दिसत होते. त्यांत उसाचा रस साठलेला होता. लोच नीर्थ म्हणून सर्व प्राशन करू लागले, आणि उसाचा चौथा गणेशाचा प्रसाद म्हणून उचलून घेऊन बाळू लागले.

गडी, त्याची बायको व मुलगा सर्वांनी मिळून गणेशमूर्तीला नमस्कार केला व निवेदन केले -

२३. विचित्र विनायक



“देवा आम्ही पतीपाचोळा वाहूनसुद्धा तुझी कधी पूजा केली नाही तुझ्यासाठी म्हणून पाठविलेला कससुद्धा तुला अर्पण केला नाही आणि तू आमच्यासाठी एकदं कष्ट कराला उपसवेस? तू हत्तीच्या रूपे इतरना दर्शन दिलेस आणि आम्हांला कां दर्शन दिले नाहीस? मी धोरत पडलो होतो?” असे म्हणत गळी लहान मुलासारखा एक लागला

तेव्हा मूर्तीच्या जवळी गणपती स्वतः हानाल अस घेऊन गडबाला माझात्कार झाला गडबाने मुलाला देऊन जोउस पाठविला होता, तोच गणेशाच्या हातात होता

गणपतीने आपल्या सौंदर्याने गडबाला जवळ ओढून घेतले व त्याच्या डोक्यावर अभय हात फिरवीत म्हणाला ‘बाबा! कुठ, जाती व आचार वगैरे हे मी निमिलेले नाहीन सर्व माणसांनीच कल्पनेने निर्मिले आहेत माझ्याजवळ

नव्हेंबर १९०३

कडून मोठा गरीब श्रीमंत हा पैदावाही म्हणूनच तुला दर्शन दिले ‘ असे म्हणत असतांच अंतर्धान पावला

लोक हात जोडून गडबाला म्हणाले ‘बाबा हे, तुझ्या भक्ति प्रसादानेच आम्हांला गणेशदर्शनाचे भाष्य लाभले

ईशु म्हणजे अस! ईशु गणपती नामे गणपती प्रसिद्ध झाला हातात ऊमाचे काढे करून बसलेल्या गणपतीच्या मूर्तीची प्रतिष्ठा करावात आली तेथे एक मोठे देऊळ बांधण्यात आले हसके सांगून गावज मिश्राने कथा पूर्ण केली

देवळाच्या मंडपान्तल्या चित्राच्या कथा पावनमिश्राने सांगितल्या परंतु मंडपाच्या प्रमुखद्वारावर जे चित्र होते त्याची कथा राहिलीच होती ते चित्र फारच सुंदर होते चित्रकाराची प्रतिष्ठा स्पष्ट प्रगट होत होती दुरीच ते चित्र फार लक्षपूर्वक पारवंल पहात गडबाला एका तरुणाने पावनमिश्राला नमस्कार करून विचारले - ‘पंडित प्रभू! या देवळातली रवी चित्रे कोणी हो काढली? त्या चित्रकाराचे चरित्र आपणाले माहीत असल्यास सांगण्याची कृपा करामी प्रमुखद्वारावर जे चित्र आहे ते चित्र जणू काही माझ्या मनावरच कोरले गेले आहे, त्या चित्राची काय गाथा आहे?’

पावनमिश्राने त्या तरुण मुलाकडे प्रेमाद्वारे पाहिले व म्हणाले - ‘बाबा! तुला पाहिले की तू स्वतः एक चित्रकार असवासा वाटते आहे प्रमुखद्वारावर जे चित्र आहे, ते मलासुद्धा फारच आवडले आहे त्याची गाथा शीबरी सांगून गणेशचरित्र संपूर्ण करतो तुला सुद्धा ते ऐकण्याची

78

चावोबा

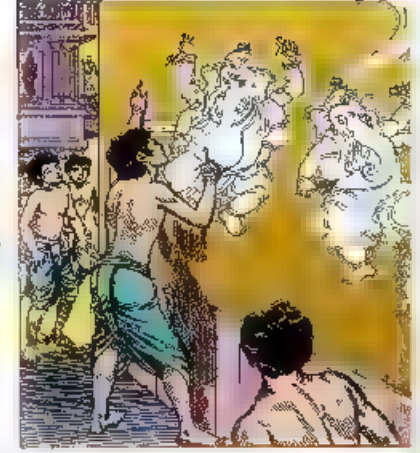
वत्सुकना आहे, तर मग तू ते ऐकचा’ असे म्हणून त्यानी काही वेळ झोले मिटले व काही वेळ काहीनरी आरवून अत्यासख्ये दिंपने

वातापी नगराला साधूंच्या वगैरेर सुमारे चबदा वर्षांचा एक तरुण मुलगा आला आणि वातापी गणपतीच्या देवळातच कायम राहू लागला तो राहणारा कोठला, त्याच्या गावाचे नाव काय, हे त्यालासुद्धा माहीत नव्हते त्याच्या कपड्यांवर मोठी नखम ‘असल्याचा एक वण पाहून वंचायाच्या डोक्याला कसली तरी मोठी नखम झाल्यामुळे त्याची स्मरणशक्तीच गेली की काय असे सर्वांनी वाटले तो मुलगा मुका बोलता किंवा आवाज काढतो, तेवढा मुद्दाबोलत नसे भितीवर चित्र काढीत असे मंडपाच्या भिंतीवर जमिनीवर तो चित्र काढी, त्यावेळी त्याचा चेहरा पूर्णचंद्रासारखा जणू काही चकाकत असे, म्हणून यांना वंशेश्वराची धिने काढणारा चित्रकार म्हणून मधली अक्षरे लुप्त होऊन फक्त ‘वि चित्र या नावानेच लोक त्याला हाक मारू लागले ते विचित्र हेच नाव त्याला शेवटपर्यंत राहिले

तोपर्यंत गजानन पंडित रसेच वृद्ध झाले होते ते मुलाना आपल्या बरी गणपतीच्या गोष्टी सांगत विचित्र त्या कथा श्रद्धाभक्ती पूर्वक ऐकाय चिंताने ऐकत असे कथा ऐके, व त्याच्या दुसऱ्याच दिवशी त्या कथेतील सारांश भिंतीवरच्या कोणत्या तरी दगडावर चित्रित झालेला दिस

गजानन पंडिताचे विचित्रावर फारच प्रेम होते ते त्याला आप्रह करून घरात येऊन बसायला सांगत, परंतु तो उबरल्यावाहिरच बसून कथा ऐके

सांदोबा



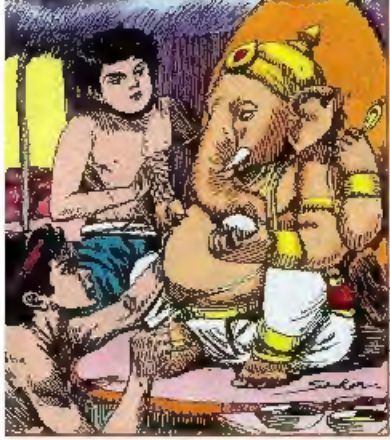
व म्हणे ‘आजोबा! इकडे बसून ऐकत असता तुम्ही मला एकट्यानाच ती कथा सांगता आहा असे अगदी चांगले ऐकू येते’ विचित्र गणेशाची चित्रे काढी ती पाहून गजानन पंडित देहभान विसरून जात व गणेशाभिषेकीची अनेक आख्याने त्याला म्हणून निराळी सांगत

विचित्राच्या भाने मागे नेहमी मुलांचे धवे असत ती चित्रे काढी तेव्हा निमूटपणे पाहून आनंदित होऊन, तशीच लहान लहान चित्र ती मूले काढीत, अशात व्हेने गावाजवळ मुलाना जनायासे चित्रकलेचे लेणे प्राप्त झाले

विचित्र दिवसभर रस्त्यांवर, भिंतीवर गेलून किंवा खडून खुज्याच्या दुमडानं, चित्र काढी आणि वातापी गणपतीचा जो प्रसाद वगैरे मिळे त्यावर आपली भूक भागनी व देवळाच्या पायऱ्यावर किंवा गावातल्या कोरल्या तरी घराच्या ओसरीन बाहेर शोषक असे

79

नव्हेंबर १९०३



गांवाच्या बाहेर कुंभार, सोहार, शांभारांची वस्ती आणि महारबाळा होता. विचित्र म्हणजे त्यांना जीव की प्राण वाटे. तो रात्री अपरात्री केव्हाही आला की त्याच्यासाठी ठेवलेली मीठ भाकर त्याला खावला घावीत व त्याला झोपावला सतरंजी, घोंगडी, हातरी, काहीतरी अंधस्तन देत आणि मग स्वतः निजत.

तो कोण कोणाचा हे तो विसरून गेला असला तरी विचित्रला भावंडे व आईवडील सर्व होते.

वातापी नगापारस थोड्या अंतरावर असलेल्या एका गार्बात एका मध्यमवर्गीय कुटुंबात विचित्राचा जन्म झाला. वडिलांच्या हाताखाली त्याला लहानपणीच चित्र काढण्याचा नाद लागला. भड्डाभावज्यांनी त्याच्याबद्दी दुर्व्यवहार करून त्याला थारावहीर होकलले. त्या मुलाला गणपती म्हणजे सर्वस्व वाटे. तो वातापी नगराला निघाला. वेळेवर खावला प्यावला नाही, म्हणून

अशात झाला व आजारातच हिंडू फिरू लागला. तसाच जाल अस्तां घेरी येऊन तो एका दगडावर पडला. तो केशुद्धवस्थेत पडला अस्तां साधूची एक टोळी जात होती त्यांनी बाहिले व त्यावर औषधोपचार करून त्याला बरे केले. यांच्या-बरोबर तो वातापी शहरी आला. हेच थोडक्यात विचित्राचे बालचरित्र. त्या वर्षी वातापी नगरात गणेशचतुर्थीच्या दिवशी एक प्रदर्शन करायचे ठरले.

गणपतीची पुरुषाएवढी मूर्ती करून ती विभिन्न रंगांनी रंगवून प्रदर्शनात ठेवण्यासाठी चढाओढ लागली. सर्वात मोठी व सुंदर छील ती मूर्त एक हजार सुवर्णमुद्रा देऊन खरेदी केली जाईल असे जाहीर झाले. नगराध्यक्ष चित्रकाराला रत्नखचित सुवर्णकंकण देणाने म्हणून देणार असल्याचेही जाहीर झाले. त्या प्रदर्शनाच्या चढाओढीला दरवारी चित्रकार व मोठमोठे प्रसिद्ध चित्रकार तयार झाले. त्यांनी खूप पैसा खर्च करून मागविले. त्यांनी सोनेरी रंग आणविले. निरनिराळ्या रंगाचे कर्त मागविले आणि अशा तऱ्हेने विखुत प्रकाशासारखे गणपती तयार करून प्रदर्शनात ठेवले.

विचित्राचा एक कुंभार मित्र होता. त्याने विचित्राने सांगितल्याप्रमाणे चिकणमातीचा एक गणपती तयार केला. विचित्राने चुना, कोळसा, शेंदूर, गेरू, हळद यंथी रंग वापरून त्याला सुंदर रंग दिला.

विचित्राने रंगवून तयार केलेली गणपतीची मूर्ती चित्रकार प्रमुखांनी प्रदर्शनात ठेवायला परवानगी दिली नाही. तो प्रदर्शनाच्या व्यवस्थापकांना भेटला व म्हणाला - "मातक,

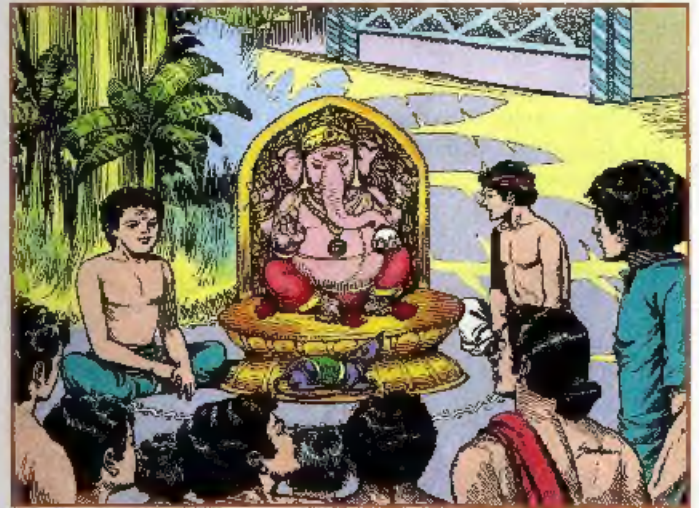
प्रदर्शनात अगदी टोकाला तरी माझी ही मूर्ती ठेवायला परवानगी बा! मी खारीच्या मूर्तिभावनेने मला जमले तसे रंग एकत्र करून ही मूर्ती तेलिली आहे. ती चांगली कलापूर्ण आहे की नाही हे पाहणारांना ठरवू द्या. उतमोत्तम कलाकारांच्या मूर्तीमध्ये आपली ही मूर्ती ठेवली जावी, अशी माझी फार फार इच्छा आहे. मला वधिसाचा मोह नाही. तरी माझी एवढी विनंती मान्य करावी."

परंतु ते म्हणाले - "तुझं कुळगोत्र, नांव गोंय कांही माहीत नाही. खालच्या जातीच्या लोकांच्या वस्तीत तू राहतोस. अशा व्यक्तीच्या हातून तयार झालेली मूर्ती प्रख्यात वंशात जन्मलेल्या सुप्रसिद्ध चित्रकारांच्या मूर्तीबरोबर

ठेवणे जाम्हाला योग्य वाटत नाही." असे निष्ठुरपणे उत्तर देऊन व्यवस्थापक मोकळे झाले. विचित्र रावला नाही, परंतु त्याला फार फार वाईट वाटले.

त्याचा कुंभार मित्र त्याला म्हणाला - "आपल्याला ही मूर्ती प्रदर्शनातल्या मंडपात ठेवता येणार नाही. ते जाऊ दे! आपण ही दुसऱ्या जागी ठेवू, चल!" असे सांगून विचित्राच्या घनाचे त्याने सोस्वत केले आणि जेथे प्रदर्शन होणार होणार होते, त्याच्या जवळच एक केळीची बाग होती तीत ती मूर्ती ठेवली व विचित्राला आपल्याबरोबर तेथे बसवून घेतले.

मोठेमोठे लोक प्रदर्शन पहायला आले. पाहणारांची मोठी गर्दी जमली. कोपट्या



गणपतीला कोणकोणते रंग कोटून व किती किंमत देऊन आणले याची बघणे चालू होती व लोक कौतुक करीत होते. चित्रकार कोण, त्यांचे कुळ गोत्र काय, याची चव्कशी सुद्धा होत होती. परंतु मुलें मात्र बिचित्राने केलेल्या गणपतीकडे येऊन तो गणपती प्रहात होती व टाळ्या वाजवून गणपतीच्या सौंदर्याचे कौतुक करीत होती.

त्याच वेळी आकाशातून वसलून पडलेल्या विद्युत पुत्रीसारख्या दोन सुंदर तरुणी प्रदर्शन होते त्या मंडपात आल्या. त्यांच्या अंगावरच्या रत्नसुचिंत दागिन्यामुळे जीज चमकल्यासारखा नास्कार धास होत होता.

त्यांना पाहून लोक आश्चर्यचिकित्त झाले असता मोठी म्हणाली - "कलानंद नगर हे आगचे गांव. अम्रहस्ता आवडेल ती गणपतीची मूर्ती विकत घेण्यासाठी आम्ही दहा हजार बराह सुवर्णनाणी आणली आहोत." असे म्हणत तिने तिच्या हातात असलेली पिशवी हलवून दाखविली. तेथे जमलेले चित्रकार मूर्तिकार धावत जाऊन आपापल्या मूर्तीजवळ जाऊन उभे राहिले.

"आमची अका प्रसन्नवदना ही गायन करते

निघात आहे. एवढेच नव्हे, ती खूप खातेही. भरपूर नैवेद्य खाल्यावर शरीर प्रकृति चांगली राहते व गायन करते ही नेपथ्य लाभते. पोट सुटले तर गाणे कठीण, याचे उतर पाहिले असले तर आमच्या अका प्रसन्नवदनाला पहा!" असं म्हणत धाकटी पुढे निघाली. तिने जाणू कांही सर्वांवर संमोहनाखळ टाकला, तिचे चालणे बोलणे सर्वच खोलसर होते.

"आमची धाकटी बहीण मोहना फार गप्पिष्ट; त्याहून जास्त म्हणजे उत्तम नर्तकी! दिशावला ती लहान विदुक्ती असली तरी मला उचलून गलार गिरवू शकेल! इतकी शक्ती आहे तिच्या अंगात. नृत्यांत तिचे नेपथ्य अद्वितीय आहे." प्रसन्नवदना म्हणाली.

"आमच्याकडून पाणे म्हणवून घेणे नृत्य करून घेणे, इंद्राला किंवा कुजेराला ही राक्ष्य नाही. तशा तऱ्हेचे नृत्य व संगीत आम्हांला अवडेल त्या मूर्तीसमोरच होऊ शकेल असे आम्ही व्रत घेतले आहे." मोहना म्हणाली.

त्यांच्या बोलण्यावर मोहित झाल्यासारखे लोक भवमुग्ध होऊन बघू लागले आणि त्यांनी त्यांना वाट दिली.



मित्र-शत्रू

महानंद हा राजकुमारानात एका मोठ्या जागेवर अधिकारी होता. तो अत्यंत धर्मेच्छू व स्वाधी होता. एका विवशी दुपारी तो राजमार्गाने पायी चालत जात होता. तेव्हा त्याच्या चपलेचा अंगठा तुटला. चप्पल मीट करायला म्हणून तो जवळच असलेल्या एका झाडानजीक गेला.

त्यावेळी त्या झाडाखाली महानंदाच्या बालमित्र विनोद बसलेला होता. कांही वर्षे दोघांनी एकत्रच गुरुकडे शिक्षण घेतलेले होते. त्यानंतर महानंदाचे भाग्य फलफळले, पण विनोदची परिस्थिती मात्र केताचीच राहिली.

"ये मित्रा, किती वर्षांनी भेटतो आहेस रे?" विनोदने हसतच म्हटले. त्याचे गुळगुळ्यावर बांधलेले धोतर आणि साधा वेष पाहून महानंदाला त्याने आपल्याला 'मित्रा' म्हणून हांक मारलेली अजिबात आवडले नाही. त्याने कोरड्या स्वराने म्हटले, "कोण आहेस तू? तुला माहीत आहे, मी दरबारात मोठा अधिकारी आहे.

मला 'मित्र' म्हणण्याचे धाडस तू कसे काय केलेस?"

त्यावर विनोदने हसतच उत्तर दिले. "या एका झाडाने आपल्या दोघांना सांठवी दिलीय. म्हणून मी तुम्हाला 'मित्र' म्हणून संबोधित केले इतकेच." "सावली ही कांही मैत्रीचा रस्ता दाखवत नसते. अंगावरचे कपडे तो मार्ग दाखवतात. माझी वस्त्रे बघ आणि तुझीही बघ बरो" महानंदने उपहासाने म्हटले.

त्याला उत्तर देताना विनोदने हसून म्हटले, "सरीं जाऊ तेव्हा तुम्हीही पांघरूण घेऊन झोपला, पण आता कडक उन आहे. घामाच्या धारा लागल्या आहेत, तरीही तुम्ही अंगभर कपडे घालून शरीर झाकले आहे. म्हणून मला तुमची दया आली. आणि दया येते ती आपल्याला मित्रांचीच येते ना! मित्र म्हणून पुकारण्याचा माझ्या मनात एवढाच हेतू होता."

महानंदाला थग आला. त्याने कडवटपणे म्हटलं,

- सुधाकर -





“या झुलक गोष्टी सोडून दे. तू रोज माझ्यासारखे स्वादिष्ट पकाऱ्यांचे भोजन करू शकतोस का?”

“रोजरोज पकाऱ्यांचे खात गहिलं तर तीही सामान्य वाटयला लागतात. म्हणून सर्वजण नेहमी सणावरी आणि उत्सवांच्या वेळीच पकाऱ्यांचे जेवण करतात. मी तर कधीमधी पकाऱ्यांचे खातो. म्हणून मला ती जास्त चविष्ट लागतार. तुम्हाला अज नाही का कधी वाटलं की आता पकाऱ्यांना फारशी अपूर्वाई राहिलेली नाही?” विनोदने विचारलं.

त्याचा हा प्रश्न ऐकून महानंद नाराज झाला. त्याने दोन्ही चपला हातांत घेतल्या आणि तो राजमार्गावर चालतल्या लागला, पण टळटळीत जण होते त्यामुळे त्या तापलेल्या मार्गावर त्याला चालता येईना. ती परत फिरला नि पुन्हा त्या झाडाखाली आला.

विनोदने दाढी वाजवून म्हटले, “बा, हे दख

फारच मनोहर आहे. मित्रा, जे आपला भार सहन करतात, त्यांचा भार आपल्याला केव्हा ना केव्हा तरी सहन करावाच लागतो. गुरुजींचे हे शब्द तुम्ही विसरलात की काय? इतके विवस या चपला तुम्हा भार वहाव होत्या आणि आज त्यांना तुम्हीच हातांत नेता आहात की!”

महानंदाला तिथे थांबणे अशक्य झाले. पाय पोळत होते तरी तो त्याची पर्वा न करता तसाच चढफडत धरी गेला. दुसऱ्या नव्या चपला घालून तो दरबारात गेला. तिथे त्याला राजगुप्त भेटला व तो म्हणाला, “मित्रा, आजचा दिवस मोठ्या चांगला, शुभ आहे.”

हा राजगुप्ताची महामंडळा रातगिज होता. या दोघांनी व विनोदने बरोबरच शिक्षण घेतले होते. राजगुप्त पिढीजात धनाढ्य होता. गरीबी कधी असते ते त्याला ठाऊक नव्हते. त्याने दूरदेशी जाऊन उच्च शिक्षण घेतलेले होते. राजदरबारातही त्याचे उच्च स्थान होते. तो महानंदापेक्षां वरच्या अधिकारावर होता. तरीदेखील महानंदाशी त्याचे वागणू प्रेमाचे व शिष्याचाराला घलन होते.

“तुझ्यासाठी जर हा दिवस शुभ आहे तर माझ्यासाठीदेखील शुभच असणार. पण साचं कारण काय ते तू सांगितलं पाहिजेस.” महानंदाने उत्सुकतेने विचारलं

“महाराजांना मी एक चांगला सल्ला दिला आहे. तो ऐकून ते फार संतुष्ट झाले आणि त्यांनी मला सांगितलं की मी त्यांच्याकडे काहीतरी मागितलं पाहिजे. मी आपला बालसिख विनोद आहे मा, त्याच्यालाठी दरबारांत एखादी चांगली नोकरी मागितली. त्यांनी लगेच मान्य केले. म्हणून आजचा

हा दिवस मला फार शुभ वाटतोय.” राजगुप्त मोठ्या आनंदाने उदरारला.

पण त्याचे बोलणं ऐकून महानंदाचा चेहरा मात्र उतस्ता. तो म्हणाला, “त्या उद्धटाला सज्जदरबारांत तू नोकरी दिलीस? अरे, असं करू नकोस, मित्रा! त्याला नोकरी दिलीस तर तुझ्या नांवाला काळिमा लागेल.”

“काय म्हणालास तू? विनोद उद्धट आहे? आपण तर लहानपणी नेहमी म्हणत होती की विनोदच्याइतका सालस नि गुणी मुलगा शोधूनदेखील सांपळणार नाही म्हणून! विसरलास की काय?” सज्जगुप्ताने विचारलं.

“ती लहानपणीची गोष्ट झाली. तू जर त्याला दहाई कधी बघितलं असतंस तर तू अंतं म्हणणार नाहीस.” महानंदाने घट दिले.

हे ऐकून राजगुप्त आश्चर्य प्रकट करीत म्हणाला “तुफताच मी त्याला राजमार्गाजवळच एका झाडाखाली पाहिला. त्याने मला लागलीच ओळखले आणि मोठ्या प्रेमाने गप्पागोष्टी केल्या. आम्ही दोघांनी लहानपणीच्या आपल्या गंभीरासार आठवणींना उजाळा दिला. त्याने माझ्या रेशमी कपड्यांची प्रशंसा केली. त्याची कमाई फारशी नव्हती. त्यामुळे त्याला थंडीत धावली, उन्हात जाताना चपला आणि रोजच्या वापरासाठी चांगली वस्त्रेसुद्धा घेता येत नव्हती, त्याबद्दल त्याला वाईट वाटत होते. मी दरबागंत उच्च स्थानावर आहे हे ऐकून तो अतिशय खूष झाला.

“त्याने माझ्याकडे कुठलीही मदत मागितली नाही. बाही चांगली परीक्षेची पाकून त्याला मात्र वाटला नाही. तो खरोखरच एक सज्जन गृहस्थ आहे.



माझ्या मनांत आलं की अशा मुशील व्यक्तीला जर मी दरबारांत चांगली नोकरी देऊं झकलो तर मला फारच समाधान वाटे. माझी खात्री आहे की तो माझ नांव आणखी उज्ज्वल करेल."

महानंद आंतल्या आंत जळत होता, पण त्याने आपला राग प्रकट केला नाही. संध्याकाळी त्याने विनोदचे घर शोधून काढले आणि महानंद त्याला म्हणाला, "तू अगदी लंबाड आहेस कीरी! तू प्रत्येक ठिकाणी माझा अपमान केलास. माझ्यापेक्षा श्रेष्ठपदावर असलेल्या राजगुप्ताची तू भरपूर प्रशंसा केलीस. तुझी अशीच बुद्धी आहे. म्हणून तुझ्या घरांत दारिद्र्य ठाण मांडून बसलेलं आहे." अशा तीव्र शब्दांत त्याने विनोदची निर्भरसना केली.

विनोदने त्याला बोलावचे रितिके बोवू दिले आणि त्यानंतर तो म्हणाला, "जेव्हा मी राजगुप्ताला मित्र म्हणून हांक मारली, तेव्हा त्यानेही मला मित्र म्हणूनच बोलणे केले. माझा कुणीही मित्र उच्च पदस्थ असला तर मला त्याचा आनंदच वाटतो. मी तुला मित्र म्हटले, पण तू मला शत्रूमान मानलेस. आता शत्रूवर मी चांगले वागले पाहिजे का? माझी व्यवहारपद्धत साधी सरळ आहे."

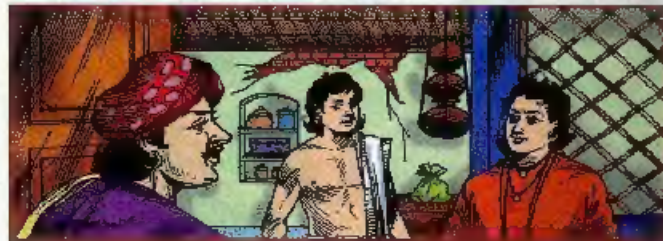
"तू खोटे बोलतो आहेस. राजगुप्त माझ्यापेक्षा

बरेच अधिकारपदावर आहे म्हणून तू त्याच्याशी स्नेहशस्त्रिपणे वागलास आणि म्हणूनच आता तो तुला दरबारांत चांगली नोकरी देणार आहे." महानंदने म्हटले.

ही गोष्ट विनोदला अवाच्य माझिनी नव्हती. म्हणून ही बातमी ऐकून त्याला आश्चर्य वाटले. नंतर तो म्हणाला, "राजगुप्ताने माझी बाईट परिस्थिती पाहिली आहे. त्याला माझी दया आली आणि म्हणून त्याने मला मदत करायचे ठरवले. माझ्या कल्पनेपेक्षादेखील तो जास्त घोठा माणूस आहे."

विनोदचे बोलणे पूर्ण व्हायच्या अगोदरच राजगुप्त आत आला व महानंदाला म्हणाला, "मी तुमचे घोडांचे बोलणें ऐकले आहे, आपल्या एका बालमित्राचे भले होत आहे याचा खरं तर तुला आनंद वाटायला हवा. पण तू तर त्याची नालसती करीत होतास. हे अत्यंत चुकीचे आहे."

महानंदाला आपली चूक उमजली. त्या दिवसापासून आपला अहंकारी व घमेंडखोर स्वभाव बदलण्याचा त्याने चांगला बांधवा, आपल्या मित्रांचा तो मित्र होऊ लागला, झककेच नव्हे तर शत्रूशी देखील तो मैत्रीच्या हात पुढे करू लागला.



जेव्हा ते तरुण होते....

सत्य व स्वराज्य यांच्यासाठी अट्टाहास

झालेच्या बर्गात मुलांचा बंग आणि गडबडगोधळ पुरं होता. जेव्हा शिक्षक बर्गावर झाले तेव्हा त्यांना जमिनीवर शेंगदाण्याच्या शेंगांची ररफलें विखुरलेली दिसली. त्यांनी विडून म्हटले, "ज्याने ज्याने दाणे खाल्ले आहेत त्यांनी हा समाज कचरा स्वरूप बनवला आहे."

एका मुलाखेजि सगळी मुले साफसफाईच्या कामांत गुंतली. "सर्वांच्याकरीता सफाई करायला तुला काय वेगळे आमंत्रण हवे आहे की काय?" शिक्षकांनी तारीफ ओढला. तो मुलगा उठून म्हणाला, "मी दाणे खाल्ले नाहीत, तेव्हा मी टाफलें उकलवणार नाही."

पण इतर सगळ्या मुलांनी ओरड केता, "है खरं नाही बुरुजी. याने देखील आमच्याबरोबर शेंगदाणे खाल्ले आहेत." जेव्हा शिक्षकांनी पाहिले की तो मुलगा आपला शब्द बदलण्याला तयार नाही, तेव्हा त्यांनी विचारले, "तुला काय म्हणावचंय? फक्त तू खरं बोलतो आहेस आणि साय वर्ग खोटे सांगतो आहे म्हणून?" असं रागाने म्हणून त्यांनी केताची छळी आणली आणि त्याच्या तळव्यावर सपासप छडा मारल्या. मुलाने ती शिक्षा सहन केली आणि आपले बस उचलून तो घरी निघून गेला. सारे विद्यार्थी थक होऊन बसतच राहिले.

शाळा संपल्यानंतर शिक्षक त्या मुलाच्या घरी गेले आणि त्यांच्या वडिलांना त्यांनी सारी कहाणी सांगितली. शिक्षकांना वाटलं की बडील मुलाला चांगले रागावतील. पण त्याऐवजी त्या पित्याने चांगोच

शिक्षकांकडे रोखत बसत म्हटलं, "जेव्हा बापने म्हटलं की त्याने शेंगदाणे खाल्ले नाहीत, तेव्हा तो खरं बोलत होता. माझा मुलगा कधी खोटं बोलत नाही."

त्या शिक्षकांच्या आपल्या कानांवर विश्वासच बसला. ते त्या तेजस्वी बापलेकांकडे बघतच राहिले. चाच मुलाने मोठेपणी असाच स्पष्टवक्तेपणा इंग्रज सरकारविरुद्ध दाखवला होता, त्याने घोषणा केली की "स्वराज्य हा वास्तव जनमोक्ष एक आहे आणि तो मी पिळवणारच."

हा मुलगा म्हणजे मोठेपणी लोकमान्यता प्राप्त झालेले लोकमान्य बाळ गंगाधर टिळक!

